

Annlaug Bragdø og Øystein Spjelkavik

Individuell oppfølging av unge i ferd med å havne utenfor skole og arbeid

ARBEIDSFORSKNINGSINSTITUTTETS RAPPORTSERIE

THE WORK RESEARCH INSTITUTE'S REPORT SERIES

© Arbeidsforskningsinstituttet 2013

© Work Research Institute

© Forfatter(e)/Author(s)

Det må ikke kopieres fra denne publikasjonen ut over det som er tillatt etter bestemmelsene i "Lov om opphavsrett til åndsverk", "Lov om rett til fotografi" og "Avtale mellom staten og rettighetshavernes organisasjoner om kopiering av opphavsrettslig beskyttet verk i undervisningsvirksomhet".

All rights reserved. This publication or part thereof may not be reproduced in any form without the written permission from the publisher.

ISBN 978-82-7609-329-2

ISSN 0807-0865

Arbeidsforskningsinstituttet AS
Pb. 6954 St. Olavs plass
NO-0130 OSLO

Work Research Institute
P.O.Box 6954 St. Olavs plass
NO-0130 OSLO

Telefon: +47 23 36 92 00
Telefax: +47 22 56 89 18
E-post: afi@afi.no
Webadresse: www.afi.no

Publikasjonen kan bestilles eller lastes ned fra <http://www.afi.no>

ARBEIDSFORSKNINGSINSTITUTTETS RAPPORTSERIE

THE WORK RESEARCH INSTITUTE'S REPORT SERIES

Temaområde

Mestring, arbeid og mangfold

Rapport nr.:

9/2013

Tittel:

Individuell oppfølging av unge i ferd med å
havne utenfor skole og arbeid

Dato:

Mai 2013

Forfattere:

Annlaug Bragdø og Øystein Spjelkavik

Antall sider:

38

Resymé:

Prosjektet "Overganger, samarbeid og koordinering" (OSK) ble gjennomført 2009 – 2012 og var knyttet til skolefrafallsproblematikk i Lindesnesregionen. Prosjektet var finansiert av NAV Farve, med delfinansiering fra Lindesnesrådet. Rapporten presenterer og analyserer prosjektet, som utviklet en individuell oppfølgingsmodell med base i videregående skole tilpasset den enkeltes situasjon og bistandsbehov. Oppmerksomheten rettes mot behovet for støtte på den enkelte elevs ulike livsområder gjennom oppfølging mot skole, skoleklasse, arbeidsplass (bedriftsbesøk, jobbsmak, praksisplass, lærlingplass) og privat og faglig nettverk.

Emneord:

arbeidspraksis	mestring
bistand	motivasjon
dialogkonferanse	NAV
dropout	oppfølgingstjenesten
frafallselever	skole
individuell oppfølging	veiledning
interessekartlegging	tverrfaglig samarbeid
karriereveiledning	

Forord

Prosjektet "Overganger, samarbeid og koordinering" (OSK) var et treårig prosjekt i Lindesnesregionen som ble gjennomført i perioden 2009 – 2012 rettet mot ungdom i aldersgruppa 16 – 25 år. Prosjektet var finansiert av midler fra NAV Farve, med delfinansiering fra Lindesnesrådet, som også finansierte tiltaket ut skoleåret 2012- 2013 med mål om å integrere prosjektets metode i de tiltakene som eksisterer rundt ungdom i målgruppa.

Prosjektet har levert en egen rapportering til NAV Farve.¹

I løpet av prosjektperioden la regjeringen fram den nasjonale satsningen Ny giv, et nasjonalt treårig prosjekt som har som mål å få flere ungdommer til å fullføre og bestå videregående opplæring. OSK-prosjektet ved prosjektleder gikk inn som del av Ny Givs arbeidsgruppe for Lindesnesregionen.

NAV-kontorene i regionen og NAV fylke har vært samarbeidspartnere og har stilt etatens ansatte og virkemidler til disposisjon med stor grad av fleksibilitet. Rådgivere i oppfølgings-tjenesten (OT) og veiledere ved NAV-kontor har spilt viktige roller for at prosjektet skulle komme i kontakt med ungdommer i målgruppa.

Lindesnesrådet, en sammenslutning av ordførere i Lindesnesregionen og samarbeids- og interesseorgan for kommunene i regionen, har i tillegg til å gi prosjektet økonomisk støtte, gitt muligheter til å informere om prosjekterfaringer i ulike møtesammenhenger.

Mandal Videregående skole tok godt i mot prosjektet og skolens ansatte har levert konstruktive innspill underveis.

Godi Keller fra Pøbelprosjektet bidro på en av prosjektets dialogkonferanser med innspill til kritisk refleksjon om hva skolen tilbyr av mestringsopplevelser for målgruppa.

Prosjektets styringsgruppe har bestått av:

- Inger Andersen, NAV Fylke
- Trine Hennestad, NAV Fylke
- Rolf Salvesen, Hestehaven Næringspark, Mandal
- Roald Storaker, DPS Vest Agder Fylkeskommune
- Ole Terje Thorstensen, Mindus AS

¹ Bragdø (2012): Overganger – samarbeid og koordinering i vente- og overgangsfaser, OSK. Prosjekt september 2009 – november 2012. FARVE – forsøksmidler arbeid og velferd.

Prosjektets arbeidsgruppe har bestått av:

- Annlaug Bragdø, Mindus AS (prosjektleder)
- Kristin Blørstad, NAV Mandal
- Turid Eielsen Hagen, NAV Lindesnes
- Astrid Gjertsen, psykiatritjenesten i Mandal Kommune
- Tove Glomsaker, psykiatritjenesten i Lindesnes kommune
- Geir Lauvdal, rådgiver Mandal Videregående skole

Prosjektleder har i prosjektperioden fungert som aktiv veileder og koordinator i arbeidet med frafallselever, først med sin egen arbeidsplass attføringsbedriften Mindus som base, men etter hvert med Mandal videregående skole som base.

Denne sluttrapporten er skrevet i samarbeid mellom undertegnede som har vært henholdsvis prosjektleder og evaluator. De evalueringsmessige vurderingene er med som en integrert del av rapporten.

Kjetil Frøyland og Angelika Schafft ved AFI har gitt verdifulle kommentarer til tidligere rapportutkast.

Mandal og Oslo, mai 2013

Annlaug Bragdø og Øystein Spjelkavik

Innhold

Forord

Sammendrag

1 Prosjekt og evaluering	1
1.1 Prosjektets problemstilling og mål	1
1.2 Prosjektets organisering	1
1.3 Følgeevaluering.....	2
1.4 Rapportens oppbygging.....	3
2. Situasjonen ved prosjektoppstart	4
2.1. Oppstartskunnskap	4
2.2 Ungdommers beskrivelser	5
2.3 Pårørendes beskrivelser	6
2.4 Læreres beskrivelser	6
2.5 Oppsummering	7
3. Forankring og dialog	8
3.1 Skolen som base	8
3.2 Dialogkonferanse for utvikling av forpliktende samarbeid	8
4 Det praktiske prosjektarbeidet	10
4.1 Prosedyrer	10
4.2 Eksempler fra arbeidet med elevene	11
4.3 Erfaringer fra det individrettede arbeidet.....	16
4.4 Samarbeid med andre instanser	18
4.5 Oppsummering	20
5. Resultater	22
5.1 Tiltak og resultater for den enkelte deltaker.....	22
5.2 Individuell oppfølgingsmodell i skolen	24
6. Oppsummerende drøfting.....	29
6.1 Generell vurdering av prosjektet.....	29
6.2 Bistand for mestring og motivasjon i ordinære forløp.....	31
6.3 Individuell oppfølging med skolen som base	33
6.4 Dialogbasert samarbeid.....	34
Vedlegg: Metodebeskrivelse for kartlegging og bruk av ordinær arbeidsplass	36

Sammendrag

Prosjektet "Overganger, samarbeid og koordinering" (OSK) ble gjennomført 2009 – 2012 i Lindesnesregionen og var rettet mot ungdom knyttet til skolefrafallsproblematikk i aldersgruppa 16 – 25 år. Prosjektet var finansiert av NAV Farve, med delfinansiering fra Lindesnesrådet.

Utgangspunktet var lokale og regionale utfordringer knyttet til koordinering og parallellitet i hjelpetilbudet til ungdommer med behov for støtte og oppfølging for å fullføre videregående skole og/eller for å komme i jobb på det ordinære arbeidsmarkedet. Erfaringene var at støttesystemet ikke godt nok klarte å gi høvelig bistand til ungdom som faller ut – eller står i fare for å falle ut – av videregående utdanning. Intervjuer med de unge viste at mange som avslutter skolegang før fullført løp sliter psykisk, de diagnostiseres sent og de har mange bistasdytere fra ulike etater. Pårørende som ble intervjuet opplevde det som problematisk at møter i støtteapparatet angående deres barn blir lagt i arbeidstiden, de har vansker med å få kontakt med bistandsapparat og de opplever at de ulike delene av bistandsapparat i liten grad jobbet tverrfaglig mot samme mål. Lærere som ble intervjuet pekte på fagvansker og problematiske relasjoner i hjem, mangel på tydelige voksenpersoner og velfungerende sosiale nettverk som viktige trekk ved elever som faller ut av videregående utdanning.

Prosjektets målgruppe var elever som trenger:

- tilrettelegging av skolehverdag ved eksempelvis kombinasjon skole/arbeidspraksis
- mer bevisstgjøring i forhold til valg av arbeidspraksis/yrke enn videregående skole har tradisjon for
- arbeidslivsveiledning utover det videregående skole har tradisjon for å bistå med
- pause fra skole, jobbe mot arbeid

Disse ungdommene hører inn under oppfølgingstjenestens ansvarsområde, som verken har kapasitet eller metodikk til å møte de i målgruppa som trenger slik tett og individuell oppfølging. OT har heller ikke relasjon og metodikk for å møte lokalt næringsliv på en måte som kan sikre ungdommene en god utnyttelse av praksisplass eller hindre arbeidsledighet.

Ved å organisere prosjektet ved videregående skole sikre man den enkelte ungdom en fortsatt relasjon til og identitet med skole. Organiseringen gjør det lettere å videreutvikle forebyggende individuell oppfølgingsmetodikk internt i skolesystemet.

Prosjektets erfaring er at individuell oppfølging og tilrettelegging for mestring bør være hovedfokus, med siktemål å gi bistand slik at den enkelte finner sin egen motivasjon og kan foreta valg, sette seg egne mål, satse på sine drømmer, lage sin egen karriereplan og utvikle egne mestringsstrategier. Den enkelte ungdom må om nødvendig få oppfølging over lang tid. Det er viktig å utvikle mål som er knyttet opp mot mestring. Motivasjon er i stor grad styrt av hvordan støtteapparatet og den enkelte selv forventer at den unge skal klare utfordringene.

Det å velge vekk skolebenken kan være en rasjonell mestringsstrategi - man velger vekk det man ikke mestrer og velger seg inn til det man mestrer bedre. Den enkeltes fritid og nettverk bør derfor være tema som det både bevisstgjøres om og som det aktivt jobbes aktivt med. Mange har behov for bistand til å få bedre kontroll over egen fritid. Det må utvikles bedre metodikk for bistand som gir mulighet til å utvikle egen sosiale rolle gjennom deltakelse i organisert fritid i de tilbud lokalmiljøet har. Støtten gis til den enkelte unge, men også til ildsjeler i foreninger og frivillige organisasjoner.

God kontakt mellom prosjektet og NAV-kontorenes ungdomsansvarlige bidrar til at unge mennesker får orientering om muligheter for bistand til jobbsøking og eventuell avklaring av eventuelle bistandsbehov, samt at man får avklart hvorvidt det er aktuelt å hente inn andre støttespillere, organisere ansvarsgruppe eller få på plass annen ekstern oppfølging. Ved at NAV kommer inn i skolen gjennom faste møter og forpliktende avtaler om oppfølging får skolepersonell kunnskap om NAVs virkemidler og tiltak for målgruppa.

Nært samarbeid med ordinært arbeidsliv innebærer bedriftsbesøk, jobbsmak, praksisplass, lærlingplass, samt å knytte praksisperioder opp mot mestring og fokus på fag både for at den enkelte kan skaffe seg selv større muligheter på arbeidsmarkedet og for å lettere forestille seg et mer relevant skoleløp etter hvert.

Totalt har prosjektet jobbet med 30 ungdommer i perioden 2009 – 2012. Av disse klarte 8 seg videre i skoleforløp etter noen få samtaler. 22 fikk "tettere oppfølging", ofte med oppfølging og tilrettelegging på arbeidsplass. Prosjektet utviklet en individuell oppfølgingsmodell der rammer, samarbeidspartnere og bistandsform tilpasses den enkeltes situasjon og bistandsbehov. Oppmerksomheten er rettet mot behovet for støtte på den enkelte elevs ulike livsområder gjennom oppfølging mot skole, skoleklasse, arbeidsplass (bedriftsbesøk, jobbsmak, praksisplass, lærlingplass) og privat og faglig nettverk.

Motiverende intervju (MI) som samtalemetode har bidratt til å utvikle motivasjon og dermed økt sannsynlighet for atferdsendring. Interessekartleggingsverktøyet Jobpics har vært et nyttig i karriereveiledning mot arbeidslivet. Den individuelle oppfølgingen baserer seg på "Job Coach-modellen" i Supported Employment. Erfaringene tyder på at veiledere som skal arbeide etter en slik individuell oppfølgingsmodell i tilknytning til frafallsproblematikk bør ha kompetanse innen individuell oppfølging (samtalemetodikk og interessekartlegging), relasjonskompetanse for tverrfaglig samarbeid, og kompetanse for metodisk bruk av det ordinære arbeidslivet. I tillegg er personlige egenskaper viktige – veilederen må trives med og blant ungdom, være engasjert i målgruppas utfordringer og være fleksibel og kreativ.

Lindesnesrådet vedtok å finansiere prosjektets oppfølgingsfunksjon ved videregående skole ut skoleåret 2012- 2013 med mål at metode blir fullt integrert i de tiltak som eksisterer rundt ungdom i målgruppa. Prosjektet viderefører følgende metoder:

- Tett individuell veiledning etter Job Coach-modellen i Supported Employment inn i skolen, herunder individuell oppfølging knyttet til skoleforløp, arbeidsforløp, familie- og boforhold og fritid
- Bruk av Jobpics og motiverende intervju (MI) i karriereveiledningen
- Fokus på bruk av praksisplass med oppfølging i ordinært arbeidsliv, inkludert jobbsmak, næringslivet mer inn i skolen, rutiner for oppfølgingsavtale med bedrift og partnerskapsavtaler
- Tett samarbeid med NAV
- Lokalt/regional dialogbasert tverrfaglig samarbeid (dialogkonferanser)

1 Prosjekt og evaluering

1.1 Prosjektets problemstilling og mål

Utgangspunktet for prosjektet var lokale utfordringer knyttet til koordinering og parallellitet i hjelpetilbudet til ungdommer med behov for støtte og oppfølging for å fullføre videre gående skole og/eller for å komme i jobb på det ordinære arbeidsmarkedet.

Erfaringer og observasjoner tydet på at støttesystemet ikke godt nok klarte å gi høvelig bistand til ungdom som faller ut – eller står i fare for å falle ut – av videregående utdanning. Man hadde dessuten erfaringer med at det aktuelle støtteapparatet:

- retter for mye oppmerksomhet mot problemer ved brukeren og i for liten grad vektlegger støtteapparatets eget ansvar, metodikk og kvalitet,
- i for liten grad understøtter normalforløp gjennom tett individuell oppfølging og tilrettelegging for brukere med omfattende bistandsbehov,
- har vansker med å få til koordinering og parallellitet i hjelpetilbudene

Med dette utgangspunktet ble prosjektet etablert og definert som et utviklingsprosjekt for å få til bedre samordning og organisering av innsatsen rettet mot utsatt ungdom. Målgruppa har vært unge mennesker mellom 16 og 25 år med behov for støtte og oppfølging for å fullføre skolegang eller å komme i posisjon på arbeidsmarkedet.

Problemstillingen ble definert slik: Hvordan sikre bedre overganger fra ungdomsskole til videregående skole, fra videregående skole til arbeidslivet og parallellitet og samkjøring i tjenestetilbudet til den enkelte?

Prosjektet hadde delmål som gikk på å kartlegge kommunenes tiltak og ressurser, øke samarbeidet i det lokale støtteapparatet, utvikle en felles forståelse av problemdefinisjon og tiltak og finne fram til hvilke faktorer som må være til stede for at den enkelte elev som sliter skal velge å fullføre skolegang eller finne en vei inn i arbeidslivet.

1.2 Prosjektets organisering

Prosjektet har hatt en styringsgruppe, en arbeidsgruppe og en prosjektleder. Mens prosjektleder og arbeidsgruppe har hatt det operative ansvaret for prosjektutviklingen, har styringsgruppa hatt en mer overordnet tilsynsrolle. Styringsgruppa har bestått av aktører fra NAV fylke, lokal attføringsbedrift, lokal næringspark og DPS Fylkeskommune. Styringsgruppa har hatt 12 møter i prosjektperioden. Prosjektleder har som regel tatt initiativ til styringsgruppemøte.

Arbeidsgruppa har bestått av prosjektleder og representanter fra Mandal videregående skole, NAV Mandal, NAV Lindesnes, psykiatritjenesten i Mandal kommune og Lindesnes

kommune. Deltakerne i arbeidsgruppa ble valgt ut fra problemstillinger som framkom på prosjektets første dialogkonferanse, der problemer med å fange opp særlig unge med psykiske lidelser ble framhevet. Etter hvert kom representant fra videregående skole inn i arbeidsgruppa, da det oppsto behov for bedre kunnskap om skolens organisering og muligheter for tilrettelegging av kombinasjonsløsninger av arbeidspraksis og skole. Psykiatritjenesten har bidratt med forståelse av ulike lidelser og hvordan disse kan møtes med tilrettelegging både på arbeidsplass og i skolesammenheng. NAV har hatt en viktig rolle, blant annet med god kunnskap om de i målgruppa som registreres inn i NAV-systemet og med muligheter for prosjektet til å få adgang til virkemidler i NAV som kan understøtte ordinære forløp. Arbeidsgruppa har hatt kontakt med Pøbelprosjektet, noe som blant annet bidro til økt bevissthet rundt det å se den enkelte ungdommen, det å ta deres valg på alvor, tro på den enkeltes muligheter og å møte den enkelte med individuelle løsninger.

Arbeidsgruppa har hatt 18 møter i prosjektperioden. Det er prosjektlederen som har hatt den klart mest aktive rollen i prosjektet, både som veileder i forhold til den enkelte ungdommen og som koordinator med andre deler av støtteapparatet. Prosjektlederen har også deltatt i prosjektgruppa til Ny Giv i Lindesnesregionen.

Prosjektlederen har underveis informert om prosjektet i ulike sammenhenger, blant annet overfor kommunenes ordførere, industriforeninger, frivillige organisasjoner og i andre lokale og regionale prosjekter med overlappende målgruppe. Det er flere indikasjoner på at prosjektet gjennom denne aktive informasjonsstrategien er blitt godt kjent i regionen, noe som blant annet resulterte i at Lindesnesrådet finansierte prosjektet videre ut skoleåret 2012-2013 etter at FARVE-midlene tok slutt.

1.3 Følgeevaluering

Arbeidsforskningsinstituttet (AFI) har hatt ansvar for å gjennomføre følgeevaluering. Dette er blitt gjort ved fortløpende å ha tett kontakt med prosjektleder, ved å delta i møter i arbeidsgruppa, samt å følge med i ulike prosjektdokumenter (dokumentstudier). Evaluator har også bistått i planlegging og gjennomføring prosjektets dialogkonferanser, samt i forberedelsene av prosjektets intervju med ungdommer, pårørende og lærere. Evaluators rolle har utover dette vært å gi innspill, stille kritiske spørsmål og å være dialogpartner

I forbindelse med evalueringen har noen av de involverte i prosjektets arbeidsgruppe vært intervjuet for å få fram deres synspunkter og erfaringer. Det ble gjennomført 6 telefonintervjuer i desember 2011. Tema var informantens rolle i prosjektet, formålet med prosjektet, hva som kjennetegner ungdommene i prosjektet, metoder i arbeidet, samarbeidsformer og erfaringer, og vurdering av resultater.

De evalueringsmessige vurderingene er fortløpende innarbeidet i denne rapporten.

1.4 Rapportens oppbygging

I denne rapporten skal vi:

- Beskrive og dokumentere prosjektrresultatene – det vil si hva som er oppnådd i prosjektperioden
- Gi en oversikt over positive og negative erfaringer med prosjekt
- Gi anbefalinger som kan øke kvaliteten på arbeidet med målgruppa

Kapittel 1 redegjør for prosjektets bakgrunn, problemstilling, mål og organisering.

I kapittel 2 gjøres det rede for situasjonen ved prosjektoppstart, med resultater fra intervjuer med elever og pårørende, som dannet grunnlaget for hvilke prosedyrer som skulle brukes i arbeidet med elevene.

I kapittel 3 presenteres prosjektets organisatoriske forankring, det tverrfaglige samarbeidet og bruken av dialogkonferanser

I kapittel 4 presenteres det praktiske arbeidet i prosjektet, med prosedyrer og eksempler fra arbeidet med elevene, og erfaringer fra både det individrettede arbeidet og fra samarbeidet med andre instanser.

I kapittel 5 presenteres prosjektets resultater, herunder metodeutvikling for arbeidet med ungdommene og hvilke elementer i prosjektet som implementeres videre.

Kapittel 6 er en oppsummerende drøfting.

2. Situasjonen ved prosjektoppstart

2.1. Oppstartskunnskap

Bakgrunnen for prosjektet var lokale erfaringer knyttet til manglende koordinering og parallellitet i hjelpetilbudet til ungdommer med behov for støtte og oppfølging for å fullføre videregående skole og/eller for å komme i jobb på det ordinære arbeidsmarkedet.

Prosjektleder hadde jobbet mange år i arbeidsmarkedstiltaket Arbeid med bistand ved attføringsbedriften MIndus og hadde derigjennom observert at et økende antall unge kom inn i ulike tiltak i virksomheten via NAV, gjerne ved at de hadde søkt om – eller en stund hadde mottatt - sosialhjelp. Fellesnevnerne for mange var at de ikke hadde fullført videregående skole og at de hadde gått lenge uten aktivitet. Mange hadde pådratt seg mer og mindre diagnostiske merkelapper av typen ”sosial mistilpassing”, ”psykisk lidelse”, ”rusmisbruker” og ”kriminell”. Mange hadde allerede i ung alder et karriereforløp som via NAV ledet dem inn i ulike tiltak i attføringssystemet.

Samtaler med ungdommene gav et inntrykk av unge mennesker som hadde vært i et skole-system der noe ”glapp”, de mistet relasjonen til skolen og at de raskt identifiserte seg mer som avvikere, sosialklienter eller klienter i et attføringssystem enn som skoleelever. Mange opplevde seg sjøl som tapere, og hadde av ulike grunner sluttet å møte opp på skolen, eller de ramlet av i overgangen fra ungdomsskole til videregående skole eller i overgangen fra videregående skole til arbeidsmarkedet.

Mandal Videregående skole rekrutter i hovedsak fra 4 ungdomsskoler fra kommunene Marnardal og Lindesnes, men får også elever fra de andre kommunene i regionen. Skolen har ca 800 elever og tilbyr de fleste yrkesfaglige retninger samt allmenne linjer. Hvis vi definerer frafall som antall unge som ikke fullfører videregående utdanning innen et normalforløp på tre år, var skolens frafallsprosent på om lag 30 prosent.

Agderforsknings levekårsundersøkelse (2009)² viste at unge på Sørlandet var på landets trygdetopp. Kommunene Lindesnes, Marnardal og Kvinesdal er kommunene med flest unge på uføretrygd i Vest Agder. I 2013 er imidlertid de videregående skolene i fylket blant de beste i landet når det gjelder elever som fullfører videregående utdanning.³

Oppfølgingstjenesten (OT) har ansvar for ungdom mellom 16 og 21 år som står i fare for å droppe, ut eller som har droppet ut. OT ved Mandal Videregående skole er en 60 % stilling med oppfølgingsansvar for 100 ungdommer.

² Ellingsen, Jeppesen, Røed, Jentoft (2009): Levekår i Vest-Agder. Levekårsutfordringer i fylket og landsdelen. Agderforskning: FoU rapport nr. 1/2009.

³ Kilde: Utdanningssjefen i Vest Agder, referert i NRK Sørlandet 14.02.13.

På en dialogkonferanse tidlig i prosjektforløpet (oktober 2009) ble den aktuelle situasjonen diskutert blant vel 40 deltakerne fra det regionale støtte- og skolesystemet. Momenter som kom fram i denne diskusjonen var blant annet:

- De ulike instansene fraskriver seg ansvars i overganger
- For tette skott mellom skole, arbeidsliv og NAV
- Dødtid i overganger, "uvaner får gro"
- Personavhengighet i støttesystemet
- Elever forsvinner fra skolen, lar seg ikke hanke inn
- Etatene er for innadvendte og opptatt av eget fagfelt, mangler helheten
- Det mangler oppfølging på privatarenaen
- Det mangler oversikt over systemet
- De unge får feil skoletilbud
- Manglende norskopplæring for minoritetsgrupper
- Mangler individuelt tilpassede tiltak

Det ble påpekt at det har vært mye satsning på målgruppa både lokalt og regionalt, men uten at frafallsprosenten har blitt redusert vesentlig, eller at flere har benyttet seg av skoleretten sin. Det ble også vist til at tidligere prosjekter har vært mer knyttet opp mot andre etater og virksomheter (som NAV, attføringsbedrifter og private organisasjoner) enn mot skole. Det var bekymring for at unge som får adgang til tiltak og økonomisk støtte fra NAV kan finne slike tilbud mer motiverende enn det å gjennomføre skole. Mange var bekymret for at unge mister relasjonen til skole og at de faller ut av det som i utgangspunktet bør være ordinære karriereforløp for aldersgruppa.

Det ble ut fra disse bekymringene foreslått at prosjektet skulle gjennomføre intervjuer med unge som ikke hadde fullført videregående utdanning for på den måten å få bedre kunnskap om situasjonen de selv har opplevd å være i.

2.2 Ungdommers beskrivelser

Prosjektleder intervjuet til sammen 37 ungdommer som ikke hadde fullført videregående utdanning. Intervjuskjema ble utarbeidet av prosjektleder i samarbeid med arbeidsgruppa. Alle som ble intervjuet hadde kontakt med flere instanser fra offentlig bistandsapparat, som psykiatritjeneste, barnevern, NAV og kommunens botjeneste. De fleste (27) hadde vært uten aktivitet i minst et år etter avsluttet skolegang.

Intervjuene med de unge viste:

- Mange som har valgt å avslutte skolegang før fullført løp sliter psykisk med blant annet symptomer på angst og depresjoner. Fellesnevnerne er at de diagnostiseres sent og at de etter hvert har mange bistandsyttere fra ulike etater rundt seg.

- 27 av de 37 ungdommene oppgav angst/angstsymptomer og depresjon som årsak til skoleavbrudd
- To ungdommer oppgav fagvansker som sluttårsak.
- Mange opplevde gjennomgående at skolen var for fagorientert, og de opplevde at de ikke ble sett på skolen.
- Mange gav uttrykk for at de syntes det var vanskelig å finne fram i hjelpeapparatet og bistandsyttere ble for sent involvert.
- 5 ungdommer gav uttrykk for at ulike bistandsyttere de hadde kontakt med ikke jobbet mot samme mål.
- 10 av de 37 ungdommene fortalte at en eller begge foreldre var stønadsmottakere og at de selv hadde hatt kontakt med opp til 5 - 6 bistandsyttere.

Intervjuene viste at skoleavslutningsproblematikken starter allerede i grunnskolen, selv om selve frafallet oftest skjer når elevene begynner i den videregående skolen. Alle ungdommene fortalte at tanken om å slutte begynte i 9. klassetrinn på ungdomsskolen. Intervjuene med viste at ungdommene fort mistet relasjonen til skole og dermed også identiteten som elev. I tillegg til å droppe ut av skolen, avdekket intervjuene at det også er vanlig å droppe ut av andre livsarenaer - man bytter venner, noen begynner med rusmidler, noen kommer borti kriminalitet og man forholder seg gjennomgående i mindre grad til egen familie.

2.3 Pårørendes beskrivelser

Prosjektleder intervjuet også 12 pårørende av de unge som ble intervjuet.

De pårørende gav jevnt over samme type forløpsbeskrivelser som ungdommene. De pårørende som var i jobb, opplyste i tillegg at de opplevde det som problematisk at møter i støtteapparatet angående deres barn som oftest ble lagt i arbeidstiden. Dette medførte at de måtte ta mye fri fra jobb, hvilket innebar behov for forståelse fra arbeidsgiver og kolleger. Videre påpekte pårørende også vansker med å få kontakt med bistandsapparat, og at de opplevde at de ulike delene av bistandsapparat i liten grad jobbet tverrfaglig mot samme mål utover møter i eventuelle ansvarsgrupper.

2.4 Læreres beskrivelser

Prosjektleder intervjuet også to lærere i ungdomsskole og tre lærere i videregående skole, som hadde hatt informantene blant ungdommene som elever.

Lærerne påpekte i stor grad fagvansker som sluttårsak, og lærere i ungdomsskolen fortalte at det som oftest ikke kom som noen overraskelse på dem hvilke elever som ikke fullførte utdanningsløpet. Lærerne påpekte også problematiske relasjoner i hjem, mangel på tydelige

voksenpersoner og nettverk som viktige trekk ved elevene som faller ut av videregående utdanning.

2.5 Oppsummering

Ved oppstarten av prosjektet var mange bekymret for at unge mister relasjonen til skole og at de faller ut av det som i utgangspunktet bør være ordinære karriereforløp for aldersgruppa. Det ble det vist til at tidligere satsninger overfor målgruppa har vært knyttet opp mot andre etater og virksomheter enn mot skole.

Intervjuundersøkelse som prosjektet gjennomførte blant unge som ikke hadde fullført videregående utdanning og som hadde kontakt med flere instanser i det offentlige støtteapparatet viste at skoleavslutningsproblematikken starter allerede i grunnskolen, selv om selve frafallet oftest skjer når elevene begynner i den videregående skolen. I tillegg til å droppe ut av skolen, er det vanlig å droppe ut også av andre livsarenaer.

Lærere og ungdommer viser til ulike årsaker til at de unge avslutter skolen. Vi ser spesielt at lærerne i langt større grad enn ungdommene vektlegger fagvansker. Selv om lærernes observasjoner når det gjelder fagvansker kan være riktig, kan den enkelte unges referanser til egen psykiske helse være vel så viktig å forstå for å kunne gi riktig bistand.

3. Forankring og dialog

3.1 Skolen som base

I begynnelsen av prosjektperioden valgte prosjektet å flytte fra attføringsbedriften Mindus til Mandal videregående skole. Begrunnelsen for dette var å fremme tilknytningen til skolen og forhindre at de aktuelle elevene kom inn i attføringssystemet og en "skjermet verden" i ung alder. Organiseringen skapte dessuten avstand for samarbeidet med videregående skoles personell. Arbeidsgruppa ønsket å fremme tilknytningen til skolen.

Fra og med høsten 2011 stilte Mandal Videregående skole kontor, data og telefon til disposisjon for prosjektleder. Kontoret ble etablert i tilknytning til skolens oppfølgingstjeneste. Oppfølgingstjenesten, rådgivere, avdelingsleder og helsesøster starter ofte morgenen med kaffe og uformelle samtaler. Prosjektleder har vært en del av denne mer uformelle arenaen. Dette har vist seg å være viktig fordi det her ofte kommer fram bekymringer omkring fravær og atferd på et tidlig tidspunkt.

Internt på skolen finnes det et TO-team (tilrettelagt opplæring) hvor avdelingsledere, rådgivere og helsesøster møter ukentlig med fokus på elever man er bekymret for. Prosjektleder har ikke deltatt fast i dette møteforumet, men har møtt når det har vært aktuelt med samarbeid omkring enkeltelever.

3.2 Dialogkonferanse for utvikling av forpliktende samarbeid

Dialogkonferanse er mye brukt som metode for utvikling av tverrfaglig og tverretattlig samarbeid og er en hensiktsmessig arena når man ønsker å trekke relevante lokale parter aktivt med i problembeskrivelse, framtidsanalyse og i videre forpliktende samarbeid om gjennomføring av tiltak. Arbeidsgruppa har brukt dialogkonferansen for å få fram en felles faglig plattform i det tverrfaglige samarbeidet. I stedet for å basere seg på at fagfolk skulle gi oppskrifter på å håndtere frafallsproblematikken, valgte arbeidsgruppa å bruke dialogkonferansen for få på plass en lokal forankring av så vel erkjennelsen av hvilke utfordringene man sto overfor og hvilke løsninger som kunne være aktuelle, dvs hva ulike involverte fagfolk i Lindesnesregionen og i fylket mente om utfordringene med frafallselever og hva som skulle til for å løse dem.

Dialogkonferansen ble forberedt av prosjektleder i samråd med arbeidsgruppa og evaluator. Konferansen ble ledet av evaluator, som var uten noen spesiell tilknytning til noen av de involverte aktørene og organisasjonene som inngikk i dialogkonferansen. Det meste av diskusjonene på ble organisert i ulike heterogene og homogene gruppesammensetninger. Dette sikret at alle fikk komme til orde og at de ble hørt. Gruppereferatene ble presentert og kommentert i plenum. Prosjektleder hadde ansvar for å samle inn alle momentene fra

gruppe- og plenumsdiskusjonene og i samarbeid med resten av arbeidsgruppa ble det laget referat som ble sendt ut til alle konferansedeltakerne.

Dialogkonferansen ble arrangert tre ganger i løpet av prosjektperioden. Den første vektla felles forståelse av problemstilling og diskusjon rundt aktuelle arbeidsmetoder samt organisering av arbeidsgruppe i prosjektet.

- Konferansen anbefalte at prosjektleder skulle gjennomføre intervju med unge i den aktuelle målgruppa for å få fram deres virkelighetsforståelse.

Den andre dialogkonferansen hadde hovedfokus på vurdering og korrigerende av metode i prosjektet og samarbeidserfaringer.

- Det kom fram at det var behov for å utvikle en mer omforent faglig plattform i samarbeidet om ungdomsutfordringene med hensyn til koordinering og parallell bistand. Her ble viktigheten av at alle involverte aktører i støtteapparatet drar i samme retning understreket.

Den siste dialogkonferansen ble arrangert i april 2012.

- Behovet for bedre relasjoner med arbeidslivet i arbeidet med målgruppa synliggjort. Det kom fram at det er en utfordring for skolen å utvikle relasjoner med ordinært arbeidsliv, og at skolen har en utfordring i å skape gode inkluderingsmetoder for elever med behov for ekstra støtte og tilrettelegging. Lærere stilte spørsmål om videre skoleforløp nødvendigvis var det eneste rette alternativet for alle elever, og mange mente at en tilknytning til arbeidslivet ville gi mange i målgruppa en større følelse av mestring.

Dialogkonferansen var planlagt som en samarbeidsarena for en mer langvarig utviklingsprosess i prosjektet. Konferanseformen var en hensiktsmessig måte å organisere erfaringsutvekslingen mellom de involverte fagfolkene på. Den bidro både til å videreutvikle det lokale samarbeidet og var hensiktsmessig for å sikre bred medvirkning i planleggingen av prosjektførløpet. På dialogkonferansen fikk man fram en felles situasjonsdefinisjon og vurderinger av mål- og metodeendring underveis i prosjektperioden. Det var en styrke for det tverrfaglige samarbeidet at relevante lokale aktører var med, slik at de fortløpende kunne diskutere med og lytte til hverandre og bidra med faglige innspill.

Samtidig er det en erfaring at tidspress og manglende muligheter til å arrangere konferanser utenfor skolens fastsatte planleggingsdager vanskeliggjorde det å bruke konferanseformen som en mer institusjonalisert og fortløpende dialog i det lokale og regionale samarbeidet.

4 Det praktiske prosjektarbeidet

4.1 Prosedyrer

Sammen med oppfølgingstjenesten (OT) utarbeidet prosjektleder prosedyrer for arbeidet med frafallselevne i prosjektet.

Prosjektets målgruppe ble definert å være elever som trenger:

- tilrettelegging av skolehverdag ved eksempelvis kombinasjon skole/arbeidspraksis
- mer bevisstgjøring i forhold til valg av arbeidspraksis/yrke enn videregående skole har tradisjon for
- arbeidslivsveiledning utover det videregående skole har tradisjon for å bistå med.
- pause fra skole, jobbe mot arbeid

I tillegg ble det bestemt at personer i aldersgruppa 16- 25 år uten aktivitet og med behov for tett oppfølging tilhører målgruppa.

Disse ungdommene hører inn under oppfølgingstjenestens ansvarsområde. OT har imidlertid ikke personell og metodikk til å møte de i målgruppa som trenger slik tett og individuell oppfølging. OT har heller ikke relasjon og metodikk for å møte lokalt næringsliv for å sikre ungdommene en god overgang fra skole eller hindre ledighet.

Henvisende instans for prosjektet skulle være:

- Oppfølgingstjenesten
- Rådgiver i skolen
- Avdelingsledere ved videregående skole
- Rådgivere ved ungdomsskoler
- NAV
- Prosjektleder selv

Generelle mål for deltakere i prosjektet ble definert slik:

- Komme i posisjon til skole eller arbeidsliv
- Fullføre videregående opplæring
- Komme i jobb eller arbeidspraksis dersom skole avsluttes
- Mestring og læring i praksis
- Knytte nødvendig relasjon til bistandsapparatet
- Utarbeide karriereplan og mestringsstrategier

4.2 Eksempler fra arbeidet med elevene

I begynnelsen av prosjektperioden valgte arbeidsgruppa å flytte prosjektbasen fra en attføringsbedrift til Mandal videregående skole. Begrunnelsen var å fremme tilknytningen til skolen og forhindre at de aktuelle elevene kom inn i attføringssystemet og en "skjermet verden" i ung alder.

Med utgangspunkt i det som kom fram i prosjektets intervjuer med ungdommer, pårørende og lærere, og drøfting av dette på dialogkonferansen, valgte arbeidsgruppa å vektlegge bi-stand for sosial og psykisk mestring ved å kombinere skole og jobb framfor ren fagmestring. Tanken var at mestring i en konkret livssituasjon gir motivasjon og styrket sosial og psykisk funksjon og dermed bedre muligheter for å sette seg mer langsiktige mål, som for eksempel å fullføre skole eller få seg en jobb.

I arbeidet med frafallsproblematikken har prosjektet i møtet med den enkelte ungdom i stor utstrekning basert seg på prosjektlederens kompetanse for individuell oppfølging:

- Samtalemetodikk basert på bruk av Motiverende intervju (MI), et brukersentrert samtaleverktøy for å jobbe med egen virkelighetsforståelse, egne utfordringer og motivasjon for endring:

*"Motiverende intervju (MI) er en klientsentrert, rådgiverstyrt samtalestil som har til hensikt å påvirke atferdsendring gjennom en systematisk utforskning av grunner for endring, bearbeiding av ambivalens, fremming av beslutningstaking og styrking av tiltro til egen mestringsevne. Den støtter seg til Prochaska og DiClementes tanker om at atferdsendring forløper gjennom faser. MI som samtaleteknikk er en samtalemetode som bygger motivasjon og øker sannsynligheten for forandring i atferd, som er relevant for enkeltpersoners situasjon, livsstil og helse."*⁴

- Interessekartlegging ved bruk av Jobpics, et visuelt verktøy for å kartlegge interesser og som kombinert med samtale og refleksjon gir mye informasjon om aktuelle yrkesvalg, forutsetninger for jobbmestring og utfordringer:

"Jobpics er et billedbasert interesseverktøy basert på RIASEC som er det største teoretiske systemet for arbeid med interesser. Jobpics består av 183 bilder fra forskjellige yrker hvor interessekode (teoretisk, praktisk etc.), samt krav til utdanningsnivå er an-gitt. På baksiden av det enkelte bilde finnes ytterligere 2 bilder fra yrket og en liste over 10 beslektede yrker. Bildene er trykket på 13 X 18

⁴ <http://www.attforingsbedriftene.no/kompetanse/mi-motiverende-intervju.aspx>.

cm plastkort i miljøvennlig Polypropylen, tåler langvarig og hard bruk og leveres i en plastkoffert med manual.”⁵

- Med bakgrunn fra arbeidsmarkedstiltaket og Supported Employment baserte prosjektlederen den individuelle oppfølgingen på ”Job Coach-modellen” i Supported Employment. Supported Employment er et system for støtte til mennesker med sammensatte bistandsbehov og andre utsatte grupper for inkludering i ordinært arbeidsliv. Supported Employment blir utført av en Job Coach/Employment Specialist (jobbtilrettelegger/jobbkonsulent) som har til oppgave å hjelpe mennesker med bistandsbehov å få og beholde en lønnet jobb på det ordinære arbeidsmarkedet. Supported Employment finnes i flere varianter, som Individual Placement and Support (IPS), Customized Employment og Community Employment. I Supported Employment er brukeren aktiv i sin egen prosess og medvirker i å identifisere egne ferdigheter og mål. Job Coach sørger for at brukeren får en vellykket inkludering på arbeidsplassen og gir oppfølging som også omfatter støtte til arbeidsgiver og kolleger. Beslektede støttesystemer er Supported Education (utdanning med bistand) og Supported Leisure (fritid med bistand). Et fellestrekk for alle disse støttesystemene er vektleggingen av tett individuell oppfølging og tilrettelegging for mestring i ordinære forløp.⁶

I det følgende presenteres noen eksempler fra prosjektets arbeid med ungdom i prosjektet.⁷ I samtlige eksempler er det prosjektlederen som står for den direkte kontakten med den enkelte ungdommen. Prosjektlederen omtales derfor i det følgende som veileder.

Eksempel 1

Stein er en elev med stort fravær og som står i fare for å stryke. Han forteller veilederen at han motiveres av penger og at han derfor ønsker seg en jobb der han tjener godt. En lærekontrakt i Nordsjøen eller jobb med riggbygging er drømmen. Annet som motiverer er at noen er avhengig av ham og at han får ansvar. Han forteller når han er skikkelig motivert og lysten på noe, pleier han ikke å ha problemer med å følge det opp og nå de målene han setter seg. Men motivasjon og mål må ikke ligge for langt fram i tid, for da mister han lett mål av syne.

Stein avsluttet forrige skoleår ved juletider og er derfor eldre enn de andre i klassen. Han opplever å ha lite felles med de andre. Jevnaldrende venner er i jobb eller studerer, noe som gir ham selv mindreverdighetsfølelse.

⁵ <http://www.attforingsbedriftene.no/kompetanse/jobpics.aspx>. Jobpics eies og selges av bransjeforeningen Attføringsbedriftene.

⁶ Jf Hagen, Härkäpää, Spjelkavik (2011): Supported Employment i Norden, Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.

⁷ Alle opplysninger som kan identifisere personen er anonymisert.

Tidligere trente han tre dager i uken og var da trett når kvelden kom. Nå legger han seg jevnt over sent, og kan ofte bli sittende til morgenen med spill eller TV-serier. Stein er i et miljø der det brukes en del rusmidler. Han ønsker ikke hjelp og mener han kan kutte ut rus ved egen hjelp.

Stein har skaffet seg en ekstrajobb i to uker, og vil "bruke den perioden til å selge meg inn til en deltidsjobb." Når Stein skal på jobb planlegger han morgendagen slik at han skal komme seg opp, og legger seg for å få 8 timer søvn. Han har ved flere anledninger sagt at han ønsker å fullføre skolen, men han klarer ikke å møte til timene.

Stein ble i samtaler enig med veileder om at han trenger hjelp til å klare å møte på skolen. De ble i første omgang enige om å prøve de samme mestringsstrategiene som han selv brukte for å komme seg på jobb:

- legge seg senest kl. 23 alle ukedager
- trene tre kvelder i uken
- stille telefonen på vekking slik at det ikke er anledning til å bruke slumreknappen

De ble enige om å evaluere hvordan det har gått etter en uke. Stein hadde stort fravær videre, men han mestrer deltidsjobben. Eksemplet viser at veileders tette oppfølging gir muligheter for å koble mestringsstrategier fra ulike deler av elevens erfaringsaspekter.

Eksempel 2

Sverre gikk første året på Kokk og servitør på videregående og gav overfor klasselærer tidlig uttrykk for mistriivsel. Da klassen skulle ha utplassering ville han ikke utplasseres innen det aktuelle faget, og klasselærer tok kontakt med veileder.

Prosjektleder brukte Jobpics for å få til samtale og refleksjon med eleven. Her kom det fram at Sverre hadde stor interesse for servicefag, og kunne tenke seg å jobbe der han fikk direkte relasjon til kunder. Prosjektleder ordnet det slik at Sverre fikk utplassering i en dagligvarebutikk. Han gav tilbakemelding om at han trivdes fra første dag; han mestret oppgavene og hadde lyst å lære mer om faget. Prosjektleder fikk ordnet med skolen slik at Sverre fikk hospitere i faget Salg og Service i to uker. Deretter bestemte han seg for å søke seg inn på dette faget til høsten.

Eksemplet viser at tett individuell karriereveiledning kan bidra til et bedre beslutningsgrunnlag for valg av fag og at aktiv veiledning ved å kombinere arbeidsliv og skole øker mulighetene for mestring og motivasjon.

Eksempel 3

Følgende e-post-utveksling mellom en kontaktlærer og veileder handler om en elev som er i ferd med å ramle ut av skole. E-post fra veileder til en kontaktlærer:

Maria har vært til en samtale her i dag, og hun forteller at hun har lyst til å bli sykepleier.

Hun sliter med praksis, og klarer ikke nå å forholde seg til nye barn og kolleger. Hun forteller at hun nå trenger mer omsorg selv enn hun klarer å gi til andre. Hun sliter med å kjenne empati i etterkant av traumatiske hendelser, og har problemer med å forholde seg til andres fysiske "småproblemer".

Et alternativ til praksis som Maria kan tenke seg, er å gå dypere inn i et prosjekt hun har interesse av. Jeg kan følge henne opp på dette og har avtalt nytt møte i morgen.

Hun kan tenke seg å se på sykepleiers funksjon og ansvarsområder og vil blant annet benytte intervju og besøk på sykehus. Dette vil vel kunne være i en del av prosjekt i fordypning?

E-post fra kontaktlæreren til veileder:

Det høres veldig greit ut dette angående prosjekt til fordypning. Hovedpoenget med faget er at det er vg3 læreplanmål, i dette tilfellet lærlingemål vi må forholde oss til med tanke på yrket helsesøster hun tenker på.

Det andre er at hun faktisk gjennomfører noen av planene sine her, følger opp og presterer og unngår mer fravær i faget hvis jeg skal ha mulighet til karaktervurderinger.

Korrespondansen viser at veileders aktive individuelle oppfølging gir muligheter for bedre individuell tilrettelegging innen fagutdanningen.

Eksempel 4

Trine gikk førsteåret på videregående og hadde allerede før jul mye fravær i alle fag og til slutt møtte hun ikke i det hele tatt. Hun hadde også hatt mye fravær de to siste årene på ungdomsskolen. I veiledningssamtalene kom det fram at hun ble mobbet, hun opplevde å ikke bli sett av lærerne, og hun hadde flere venner som hadde avsluttet skole eller var i ferd med å avslutte. Hun hadde vansker spesielt med fagene matte, naturfag og gym og hadde ingen tro på at hun ville få karakter i disse fagene.

Skolens hadde forsøkt å holde henne på skolen gjennom samtaler, brev hjem, telefon til mor, møter med mor og kontakt med barnevern og familiekontor. Trines mor fikk avtale med sin arbeidsplass om å starte på jobben senere for å kjøre Trine til skolen, uten at det

bidro til å redusere fraværet. Etter hvert var både Trine og mor innstilt på at hun ville avslutte skoleløpet. Mor var engstelig for at datteren ikke ville få seg noen utdanning.

Prosjektleder startet med interessekartleggingsverktøyet Jobpics og begynte ut fra dette å lete etter jobb innen et yrke med service, kunder og kreativitet. Dette var et helt annet fagfelt enn det Trine hadde begynt på. Det ble ordnet med praksisplass på en parfymebutikk med individstønad fra NAV. På sikt ville hun ha muligheter til å jobbe som ordinært ansatt. Opplæringsmål ble satt i samarbeid mellom arbeidsgiver, Trine og veileder:

- *fremmøte til riktig tidspunkt og stå i jobben ut dagen*
- *rydding og renhold i butikken*
- *kundebehandling og salg*
- *navn på de viktigste produkter*
- *grunnleggende fargeforståelse*
- *betjening av kasse, gavekort osv*
- *ta i mot bestillinger*

Det ble gjort avtale med butikken om evaluering av målene hver 14. dag. Trine fikk etter hvert gode tilbakemeldinger på jobbutførelsen og for hennes forståelse for faget. Jobbing med kasseapparat og betjening av gavekort gav henne dessuten en erfaring der hun opplevde suksess med tall. Det å jobbe med bestillinger og henvise disse videre gav positiv opplevelse i forhold til skriftlig språk.

Trine gjennomførte praksisperioden gjennom hele skoleåret, men fravær var og er fremdeles utfordrende. Skole var tema i hele praksisperioden, og ble stadig tatt opp i samtaler. Etter hvert ble Trine motivert til å gå videre på skole innen dette nye fagområdet. Hun begynte nytt skoleår høsten 2012. Hun har fremdeles tett oppfølging og det er jevnlig møter mellom henne, klassekontakt, rådgiver, veileder og mor.

Eksemplet viser hvordan veileders tette individuelle oppfølging og aktive tilrettelegging for mestring i samarbeid med arbeidsgiver i en praksisplass kan bidra til å styrke skolemotivasjonen.

Eksempel 5

Det følgende er et referat fra veileders samtale med elev til kontaktlærer:

Jeg sender en kort oppsummering av hovedpunktene som kom frem under Jobpics med Vidar.

Vidar scorer høyt på jobber med stor grad av systematikk, og på sosiale verdier. Han forteller at han ikke trives så godt med å jobbe i team, og at han vil helst jobbe med selvstendige, klare og forutsigbare oppgaver. Vidar forteller videre at han blir lett sliten og at uforutsigbarhet, eller mange oppgaver samtidig, utløser hodeverk.

Vidar må ha en jobb tilrettelagt for seg slik at han kan få lov til å konsentrere seg om å løse en oppgave om gangen. Det er viktig for han å jobbe på en ordinær bedrift og ha kolleger, men ikke på en for stor arbeidsplass. Vidar trives godt når det er litt humor på arbeidsplassen. Han er nysgjerrig på mange oppgaver, og kan tenke seg å se nærmere på de gjennom jobbsmaksprøver og bedriftsbesøk. Dette er fag og bedrifter han kan tenke seg:

- *TV mobil og elektrobutikker*
- *Fotobutikk*
- *Lekebutikk*
- *Hjelpemiddelformidling(på sykehjemmet)*
- *Ungdomsklubb – Vil gjerne prøve seg litt på IN Club*
- *Sørlandsreklame*
- *Tare TV*

Drømmesituasjonen hans til høsten vil slik han prioriterer det være:

- *Utplassert noen dager i uken på IN Club. Jobbe litt med data og litt med å organisere fritidstilbud.*
- *Utplassert på Tare TV. Jobbe med nettside, web Design mm.*
- *Egen support med brukere av Kommunikator.*
- *Avd. for hjelpemiddelformidling (Mandal Kommune).*

Eksemplet illustrerer hvordan man med interessekartlegging og veiledning kan utnytte muligheter i arbeidslivet. Med kontaktnett til arbeidsgivere kan veileder dessuten aktivt sørge for muligheter for både jobbsmak og bedriftsbesøk, og i å bistå med å finne fram til en relevant praksisplass.

4.3 Erfaringer fra det individrettede arbeidet

Prosjektleder har vært lokalisert ved Mandal Videregående skole og har i perioden samarbeidet tett med skolens oppfølgingstjeneste, rådgivere, avdelingsledere, rektor, foreldre og kontaktlærere for den enkelte elev. Samarbeidet har bestått av deltagelse på møter i klasseråd, rådgivermøter og elevsamtaler.

Prosjektet jobbet både med ungdom som sto i fare for å slutte på skolen og med ungdom som hadde avbrutt skolegang. Veileder jobbet med å motivere for fullføring av skole, men også i retning av jobb for de som er utenfor skole. Veileder søker for eksempel å opprettholde kontakt med ungdom som ikke var i skole fram til søknadsfristen for nytt skoleår.

En viktig erfaring fra prosjektet er at fritid og nettverk utenfor skolen har stor betydning for den enkeltes identitet. I en klasse med 15 elever var det tre elever som avsluttet før fullført løp, mens 3 andre hadde mye fravær. I en annen klasse var det like mange som sluttet.

Under samtaler som veileder hadde med de 6 ungdommene kom det fram at flere av de som sluttet var venner og at de stort sett hadde samme sosiale nettverk. Dette var jenter på 16 – 17 år som på fritiden var mye sammen. I helgene var de på de samme festene med gutter som var flere år eldre. På disse festene var det mye rus – både alkohol og illegale rusmidler. Hadde en av dem fravær, var det vanlig å sende tekstmelding til de som hadde møtt til undervisning med forslag om å møtes på kafé etc. Foreldrene kjente ikke hverandre, eller kjente hverandre dårlig, og hadde lite kontroll og oversikt over hva som skjedde kvelder og helger. Avtaler og innetider ble ikke holdt, uten at det fikk noen konsekvenser. Jentene oppgav at de opplevde status og identitet i vennegruppa, og det å ikke mestre skolegang ble ikke opplevd som noe negativt.

I arbeidet med målgruppa legger veileder vekt på å komme i en god relasjon til ungdommene. Tilnærmingen, som bygger på motiverende intervju (MI), tar sikte på at veileder får den enkelte til å fortelle selv og selv komme på sporet av egen motivasjon. Veileder prøver å vekke motivasjonen i den enkelte og prøver å finne ut hva som ligger bak ønsket om å slutte i skolen. Basert på det som kommer fram i disse samtalene utarbeides det en karriereplan. I dette arbeidet trekkes det på mange ulike aktiviteter og gjøremål, som møter med familie, psykiatri eller familiesenter. Det kan dreie seg om refleksjon rundt arbeidslivets formelle og uformelle regler, jobbsmakserfaringer, eller strategier på hvordan klare å holde målet man har satt seg.

Mye dreier seg om å hjelpe den enkelte til å finne gode strategier. Som del av dette hjelper veileder ungdommene blant annet med å hente fram tidligere erfaringer og mestringsopplevelser og overføre disse til dagens situasjon. Det kan dreie seg om enkle angstdempende strategier som å avtale å gå inn i klasserommet sammen med en venninne.

Veileder kommuniserer med den enkelte gjennom telefon, sms og samtaler. Det varierer hvor lenge veileder følger opp den enkelte, fra at kontaktlærer tar over etter 2 - 3 uker til et år. Prosjektleder følger den enkelte tett opp, både i jobbsituasjoner, i skole og i fritid.

Prosjektets praktiske erfaringer fra det individrettede arbeidet er:

- Ved å organisere prosjektets oppfølgingsfunksjon ved OT ved videregående skole unngikk man å etablere en ekstraordinær organisasjon. Dette bidro blant annet til å sikre den enkelte en fortsatt relasjon til utdanningssystemet; den enkelte var fremdeles registrert som elev, med de rettigheter det kan gi for eksempel overfor Lånekassen. Med å opprettholde elevstatus, unngikk man dessuten at ungdommen ble registrert i NAV, noe som kan gi adgang til offentlige ytelser og en klientkarriere.
- Inntaksprosedyrene bør være fleksible og defineres i samarbeid med OT.
- Tidlig involvering er viktig; kontakt med aktuelle elever bør etableres allerede tidlig på vårsemesteret i 10. årstrinn.
- Individuell oppfølging og individuell tilrettelegging bør være hovedfokus, med siktemål om å gi bistand slik at den enkelte kan foreta valg, sette seg egne mål, satse

på sine drømmer, finne sin egen motivasjon, lage sin egen karriereplan og finne egne mestringsstrategier. Den enkelte ungdom må om nødvendig kunne få oppfølging over lang tid.

- Ungdommene trenger generelt mye støtte og oppfølging. De fleste trenger oppfølging over tid, men det å dele langsiktige forløp opp i mindre, avgrensede forløp med "små mål" basert på egne ønsker og drømmer ser ut til å være viktig for mestring og motivasjon. Man bør unngå problemfokusering og heller fokusere på områder der den unge lykkes. I arbeidet med den enkelte har veileder hatt god nytte av å bruke motiverende intervju (MI) og Jobpics.
- Mål, mestringsopplevelse og motivasjon hos den enkelte vil stadig være i endring og oppfølgingen må derfor utformes med stor grad av fleksibilitet underveis. Nye erfaringer gjør at nye mål settes, og suksess i én sammenheng kan bidra til at den unge tør å jobbe videre i retning av en mer krevende del av en mer omfattende karriereplan.
- Det er viktig å sette mål som er knyttet opp mot mestring. Motivasjon er i stor grad styrt av hvordan støtteapparatet og den enkelte selv forventer at den unge skal klare utfordringene. Har ikke den enkelte eller omgivelsene forventninger om å lykkes, er det vanskelig å mobilisere motivasjon for å klare en utfordring. Mestring i praksis er viktig og konkrete mestringsmål for den enkelte må derfor være i fokus. For mange gir mestring motivasjon til å sette seg videre mål. Mange har en bakgrunn der de har en lang læringshistorie med nederlag og tap, de mestrer ikke skole og mange sliter med å oppleve seg som dugelig og sosialt akseptert.
- Læring i praksis er viktig og bør knyttes opp til læremål i skole/utdanning.
- Det å forberede seg til nytt skoleår er en individuell prosess ut fra hva den enkelte sliter med. Det å forberede et nytt skoleår er noe som skjer gjennom hele perioden der den enkelte er i en arbeidspraksis eller ordinær jobb.
- Det å velge vekk skolebenken kan være en rasjonell mestringsstrategi - man velger vekk det man ikke mestrer og velger seg inn til det man mestrer bedre. Den enkeltes fritid og nettverk bør være tema som det både bevisstgjøres om og som det aktivt jobbes med. Fritid og nettverk utenfor skolen har stor betydning for den enkeltes identitet og kan være faktorer som drar den enkelte ut av skolen. En viktig erfaring fra prosjektet er at fritid og nettverk utenfor skolen har stor betydning for den enkeltes identitet.

4.4 Samarbeid med andre instanser

Veileder har, sammen med oppfølgingstjenesten hatt regelmessige møter med ungdoms-ansvarlige NAV Mandals og ved regionens øvrige NAV-kontor. Det har vært faste møter med ungdomsansvarlige ved de ulike NAV-kontorene i forkant av at ungdommer skriver seg ut av skolen. Dette har vært nyttig, ikke minst for at ungdommen blir orientert om muligheter for bistand til jobbsøking, og avklaring om eventuelle bistandsbehov i den forbindelse. På dette

møtet avklares også hvorvidt det er aktuelt med andre støttespillere, ansvarsgruppe eller annen ekstern oppfølging.

Den kommunale psykiatrisetjenesten har deltatt på møter angående enkeltelever der dette har vært aktuelt, og bidratt med informasjon om og veiledning rundt tilrettelegging av undervisningstilbud og arbeidspraksis.

Videre har veileder hatt et tett samarbeid med øvrig bistandsapparat som kommunens psykiatritjeneste, helsestasjon, politi og barnevern. Dette samarbeidet har vært i form av deltagelse i ansvarsgrupper, samtaler og enkeltmøter. Politi og barnevern sammen med representant fra videregående skole er representert i forebyggende arbeid omkring enkelt-elever. Mange av disse elevene er ungdommer som har vært med i prosjektet. Helsesøster har kontor ved skolen tre dager i uken, og er en viktig samarbeidspart rundt enkelt-ungdommer. Helsesøster er lett tilgjengelig og har en innfallsvinkel opp mot den enkelte ungdom som ikke nødvendigvis er knyttet opp mot fravær eller annen problematferd.

Veileder har samarbeidet med barnevernet ved bruk av multisystematisk terapi (MST), som er en familie- og nærmiljøbasert behandling for ungdom med alvorlige atferdsproblemer. Det er et frivillig tilbud innen barnevern som hovedsakelig støtter pårørende i deres rolle som omsorgspersoner. MST innebærer at behandlingstilbud skreddersys den enkelte familie. Foreldre, ungdommen og terapeuten kommer sammen fram til ukentlige mål og lager en praktisk plan for hvordan målene skal nås. Arbeidet er intensivt og i visse perioder dreier det seg om flere hjemmebesøk i uken samt møter med skole og støttepersoner i nærmiljøet. Foreldre har mulighet til å ta kontakt med terapeuten hvis de har behov for det, 24 timer i døgnet, syv dager i uken. Behandlingen varer vanligvis fra tre til seks måneder, men avsluttes så snart ungdommen har nådd oppsatte mål og familien klarer seg på egenhånd.

For å styrke den individuelle veiledningen i skolen er karriereverktøyet Jobpics blitt innkjøpt og veileder har gitt enkelte lærere innføring i bruk av dette:

Personell i klasser der det er mange elever med ekstra behov for tilrettelegging og støtte opp mot praksisplass har fått grunnleggende innføring i Supported Employment av veileder.

I tillegg er erfaringen at regelmessige møter med NAV-kontorenes ungdomsansvarlige bidrar til at ungdommen får orientering om muligheter for bistand til jobbsøking og avklaring om eventuelle bistandsbehov i den forbindelse, samt at man får avklart hvorvidt det er aktuelt å hente inn andre støttespillere, organisere ansvarsgruppe eller få på plass annen ekstern oppfølging. Prosjektet har bidratt til at NAV er kommet mer inn i skolen gjennom faste møter og forpliktende avtaler om oppfølging når en elev avbryter skolegang. Dette har gitt skolepersonell opplæring i NAVs virkemidler og tiltak for målgruppa.

4.5 Oppsummering

Det som kjennetegner ungdommene som veileder jobber med i prosjektet er at de sliter på flere områder. Det kan dreie seg om angst, lavt selvbilde, nederlagsfølelse, hemmende problemfokus og andre psykiske vansker. Ungdommene mistrives, har lite motivasjon og lite interesse. Mange har mistet "trua". På skolen sliter de med oppmøte, de har vanskelig for å følge med, og mangler "stayerevne". Flere kommer fra hjem uten klare strukturer, og har slik med seg en "sosial arv" som både kan være innlært og belastende med tanke på det å mestre normale forløp i skole og arbeidsliv.

Mange av ungdommene i målgruppa har behov for bistand på ulike livsområder. Intervju viser at flere kan ha opp til 5-6 bistandsyttere fra ulike ansvarsområder med de utfordringer det stiller til samkjøring. Bistandsyttere kommer gjerne fra oppfølgingstjenesten, psykiatritjenesten, kommune, NAV, barnevern og politi. Tross i mang bistandsyttere er det lite parallellitet og samkjøring mellom de ulike tiltak. Dette kommer fram i intervju både fra ungdommene og pårørende. Noen av de involverte viser til at dette kan skyldes tradisjon med at taushetsplikt kontra informasjonsplikt mellom parter i en gruppe skaper utfordringer og gjør samarbeid mindre effektivt.

Veileder legger vekt på å komme i en god relasjon til ungdommene. Tilnærmingen, som bygger på motiverende intervju (MI), tar sikte på at veileder får den enkelte til å fortelle selv og selv komme på sporet av egen motivasjon. Veileder prøver å vekke motivasjonen i den enkelte og prøver å finne ut hva som ligger bak ønsket om å slutte i skolen. Basert på det som kommer fram i disse samtalene utarbeides det en karriereplan.

Det varierer hvor lenge veileder følger opp den enkelte, fra at kontaktlærer tar over etter 2 - 3 uker til et år. Veileder følger den enkelte tett opp, både i jobbsituasjoner, i skole og i fritid.

Ved å organisere prosjektets oppfølgingsfunksjon ved OT ved videregående skole unngikk man å etablere en ekstraordinær organisasjon. Dette bidro blant annet til å sikre den enkelte en fortsatt relasjon til utdanningssystemet.

Individuell oppfølging og individuell tilrettelegging bør være hovedfokus, med siktemål om å gi bistand slik at den enkelte kan foreta valg, sette seg egne mål, satse på sine drømmer, finne sin egen motivasjon, lage sin egen karriereplan og finne egne mestringsstrategier. Den enkelte ungdom må om nødvendig kunne få oppfølging over lang tid.

Ungdommene trenger generelt mye støtte og oppfølging. I arbeidet med den enkelte har prosjektet god erfaring med verktøy som motiverende intervju (MI) og Jobpics. Det er viktig å sette mål som er knyttet opp mot mestring. Motivasjon er i stor grad styrt av hvordan støtteapparatet og den enkelte selv forventer at den unge skal klare utfordringene.

Det å velge vekk skolebenken kan være en rasjonell mestringsstrategi - man velger vekk det man ikke mestrer og velger seg inn til det man mestrer bedre. Den enkeltes fritid og nettverk bør være tema som det både bevisstgjøres om og som det aktivt jobbes med.

Regelmessige møter med NAV-kontorenes ungdomsansvarlige bidrar til at ungdommen får orientering om muligheter for bistand til jobbsøking og avklaring om eventuelle bistandsbehov i den forbindelse, samt at man får avklart hvorvidt det er aktuelt å hente inn andre støttespillere, organisere ansvarsgruppe eller få på plass annen ekstern oppfølging. Det at NAV kommer mer inn i skolen gjennom faste møter og forpliktende avtaler om oppfølging gir skolepersonell opplæring i NAVs virkemidler og tiltak for målgruppa.

5. Resultater

Prosjektet ble i utgangspunktet etablert og definert som et utviklingsprosjekt for å få til bedre samordning og organisering av innsatsen rettet mot utsatt målgruppa unge mennesker mellom 16 og 25 år med behov for støtte og oppfølging for å fullføre skolegang eller å komme i posisjon på arbeidsmarkedet.

Resultater handler i denne sammenhengen om:

- hva man har oppnådd i arbeidet med de frafallselevne som har vært omfattet av prosjektet i perioden 2009 – 2012
- hvilken type metodikk som ble tatt i bruk/utviklet i prosjektperioden
- hvilke samarbeidsformer som er utviklet i støtteapparatet
- hvilke metoder og prosedyrer som videreføres

5.1 Tiltak og resultater for den enkelte deltaker

Målgruppa for prosjektet har vært unge mennesker mellom 16 og 25 år med behov for støtte og oppfølging for å fullføre skolegang eller å komme i posisjon på arbeidsmarkedet.

Prosjektet har fulgt opp ungdommer med langt tettere oppfølging over tid enn det OT har mulighet til. Ungdommene er henvist fra OT, rådgivertjenesten i skolen og fra NAV kontor. Ungdommene er eller har vært elever ved Mandal Videregående skole og kommer fra kommunene Mandal, Marnardal, Lindesnes, Audnedal og Åseral. Det var både gutter og jenter, i hovedsak i alderen 16 -18 år. Kun et par av dem hadde etnisk minoritetsbakgrunn.

Erfaringen er at de fleste av ungdommene i målgruppa har store bistandsbehov og at de trenger et individuelt tilrettelagt opplegg med fokus på og tilknytning til skole eller arbeid.

Totalt har veileder jobbet med 30 ungdommer i perioden 2009 – 2012. Ungdommer ble fortløpende rekruttert og lengden på prosjektinnsatsen har variert. Det prosjektet oppnådde av resultater i denne perioden er:

- 8 har etter 1 til 4 samtaler med veileder klart seg videre som elever.
- 22 har fått bistand som kan omtales som "tettere oppfølging" fra veileder, med fra 5 til 37 samtaler med den enkelte og ofte med direkte arbeidsplassoppfølging. Av disse er 1 er ikke i aktivitet, men har fått tilbud om avrusning, er registrert i NAV-systemet og får videre oppfølging av OT.

Mange av de 22 deltakerne får fortsatt oppfølging. Oversikten nedenfor viser hvilke problem de 22 deltakerne i prosjektet i utgangspunktet slet med, hvilke tiltak som ble satt i gang, hva resultatet ble, samt hva videre planer for den enkelte er.

Status/problematikk ved oppstart	Tiltak	Resultat	Videre plan utover 2012
6 deltakere "skoleleie"	Kombinert skole og arbeidspraksis med oppfølging 1 etablert kontakt med ABUP	3 starter nytt skoleår innen samme fagfelt 1 starter nytt skoleår innen nytt fagfelt 1 starter utprøving mot lære plass 1 starter på frisørskole	Motivere for gjennomføring av skoleåret. Fast ukentlig kontakt fra skolestart. Følge opp bedrift mot lære plass.
3 deltakere "skoleleie" 4 deltakere psykisk lidelse	Praksisplass med oppfølging	4 starter nytt skoleår 1 gjennom fører enkelte fag 1 i praksisplass med oppfølging 1 tiltak via NAV	Motivere for gjennomføring av skoleåret. Oppfølging i praksis. Oppfølging i tiltak.
8 deltakere sliter psykisk, noe rus	Samtaler og tett samarbeid med øvrig offentlig nettverk	6 starter nytt skoleår 1 i praksisplass med oppfølging 1 henvises til pøbelprosjektet	Oppfølging gjennom skoleåret. Oppfølging i praksis.
1 deltaker sliter psykisk og er i tungt rusmiljø	Tilrettelegging av arbeidspraksis kombinert med tilrettelagt undervisning	Ingen aktivitet	Tilbud om avrusing. Registrert i NAV. Oppfølging av OT.

Oversikt: Tiltak, resultater og videre plan for de 22 deltakerne i prosjektperioden 2009 – 2012 som har fått bistand som kan defineres som "tett oppfølging".

Resultatene for de som har mottatt tett individuell oppfølging i perioden 2009 – 2012 kan oppsummeres slik:

Tilbake i skole:

- 16 har startet nytt skoleår.
 - De fleste får fremdeles tett oppfølging fra kontaktlærer, rådgivertjenesten, oppfølgingstjenesten, veileder, pårørende, barnevern og psykiaritjeneste.
 - En tar enkelte fag og kombinerer dette med arbeidspraksis.
- En har etter arbeidsutprøving endret fagfelt.

Arbeidspraksis, arbeidsrettede tiltak:

- 3 er i arbeidspraksis med individstønad fra NAV
- 1 er via NAV henvist til arbeidsmarkedstiltaket Arbeid med bistand
- 1 er henvist av NAV videre til Pøbelprosjektet i nabokommune

Passiv – ingen aktivitet:

- 1 ungdom er via veileder blitt tilbudt hjelp til rusbehandling uten at vedkommende har ønsket å ta i mot dette. Vedkommende følges opp videre av OT.

16 av ungdommene kom fra Mandal kommune, mens de 6 resterende kom fra Lindesnes kommune, Audnedal kommune og Marnardal kommune.

5.2 Individuell oppfølgingsmodell i skolen

Det var i perioden et fokusskifte i prosjektet, der viktigheten av å ha en individuell veileder i skolen som kjenner arbeidsmarkedet, samt den enkeltes ungdom forutsetninger for å møte dette ble sterkere fokusert.

Helt sentralt i denne individuelle oppfølgingsmodellen har vært prosjektleder i rollen som aktiv veileder for den enkelte unge. Veilederen har jobbet tett med andre bistandsyttere og arbeidsgivere og har vært en koordinator for å sikre helhet og parallellitet i tjenestetilbudet overfor den enkelte ungdommen. Rammer, samarbeidspartnere og bistandsform har vært tilpasset den enkelte deltakers situasjon og bistandsbehov.

Den enkelte i fokus

I arbeidet med elevene har tett oppfølging av den enkelte vært hovedfokus. Prosjektleder har selv stått for denne oppfølgingen og har rettet oppmerksomheten mot behovet for støtte på de ulike livsområdene av den enkelte elevs liv gjennom oppfølging mot skole, skoleklasse, arbeidsplass (bedriftsbesøk, jobbsmak, praksisplass, lærlingplass) og privat og faglig nettverk.

Det tverrfaglige samarbeidet er blitt styrket, blant annet gjennom arbeid i ansvarsgrupper. Erfaringen fra prosjektet er at slikt samarbeid kan være utfordrende når roller og ansvar ikke er avklart. De ulike instansene har ulike roller og mål og kjennskapet til hverandres arbeidsfelt kan være mangelfull. I de tilfeller der barnevernet har vært inne har mål og ansvarsområder blitt tydelig definert. Dette er blitt tatt inn som arbeidsmetode i ansvarsgrupper, der avklaring av mål og ansvar har fått økt fokus. Erfaringen er at dette gir en mer helhetlig tilnærming, man ser viktigheten av å ha fokus på bistand ikke bare mot skole, men også mot arbeidsliv og fritid.

Det er blitt lagt vekt på at individuell tilrettelegging og veiledning skal knyttes til at den enkelte skal oppleve mestring, være aktiv i å definere egne mål og derigjennom oppleve motivasjonsutvikling. Prosjektleder gir uttrykk for at empowerment, i betydningen "å gi kraft og energi til den enkelte", handler om bistand slik at den enkelte kan ta kontroll over eget liv og å bli i stand til å handle på egne vegne basert på informerte valg. Dette har vært et viktig

faglig element i samtale med den enkelte, hvor det har vært jobbet spesielt med disse emnene:

- Bevissthet om egne ressurser
- Bevissthet om eget bistandsbehov
- Sette mål – finne drømmen
- Lage egne mestringsstrategier
- Utforme egen karriereplan
- Jobbsøkerprosesser

Motiverende intervju (MI) har vært en hensiktsmessig samtalemetode innen individuell oppfølging som erfaringsmessig utvikler motivasjon og dermed øker sannsynligheten for forandring i atferd. Det billedbaserte interesseverktøyet Jobpics har vært et hensiktsmessig verktøy i forbindelse med karriereveiledning mot arbeidslivet som kan kombineres med individuell oppfølging.

Helhetsorientering: Skole, arbeid og fritid

Det å legge til rette for at den enkelte skal mestre videre skoleforløp har i prosjektet handlet om hjelp til å velge fag, til å sette seg faglige mål, samt hjelp til å se alternativer – som det å kombinere arbeidspraksis og skole/teori. Dersom en ungdom velger å avslutte skolegang før fullført utdanningsløp, er det at bistandsinnsatsen er knyttet opp mot videregående skole en fordel fordi det er lettere å opprettholde identiteten som elev - praksisplass undertegnes fra skolen, skolerelasjonen er fortsatt synlig, noe som kan understøtte det at den unge senere kan ønske å komme tilbake til skole.

Et annet aspekt er muligheten for å knytte praksisperioden opp mot mestring og fokus på fag for å skaffe seg selv større muligheter på arbeidsmarkedet, og for at den enkelte lettere kan forestille seg et skoleløp etter hvert. For eksempel har prosjektet erfart at krav om regneferdigheter i praktisk arbeid har gitt økt motivasjon for videre skolegang, og at mestring i praksis gir trygghet til valg av fagretning.

Prosjektet har gode erfaringer med å benytte ulike metoder for at elevene skal bli kjent med arbeidsmarkedet og ulike stillingers krav – både formelt og uformelt:

- Det å benytte seg av bedrifters nettsider har gitt informasjon om et firmas oppgaver, antall ansatte og ikke minst bedriftens behov for rekruttering framover. Mange bedrifter beskriver dessuten sine framtidige prosjekt og lyser ut stillinger på sine egne nettsider. Dette kan være et hensiktsmessig utgangspunkt for samtale med den enkelte.
- Bedriftsbesøk innen ulike bransjer har gitt nyttig informasjon, og mulighet til samtale og refleksjon i ettertid.

- Besøk av arbeidsgivere på skolen er enkle virkemidler for å få et grunnlag for samtale og refleksjon for at den enkelte skal begynne å orientere seg på arbeidsmarkedet.
- Jobbsmaking er et egnet verktøy for ungdom som er svært usikre på valg av yrke, og som har lite preferanser i forhold til arbeid. Her gjennomføres en kort arbeidsutprøving med mål å finne ut hvor vidt denne type jobb er noe den enkelte kan tenke seg å satse på. Jobbsmak gir også raskt kunnskap om hvilken type bistand det er riktig å sette inn for at den enkelte skal kunne oppleve mestring i en tilsvarende jobb.

Prosjektet har erfart at mange av ungdommene har behov for bistand til å få bedre kontroll over egen fritid. Dette har handlet om bistand og støtte som gir mulighet til å utvikle sin egen sosiale rolle gjennom å bli inkludert i organisert fritid via de tilbud lokalmiljøet har. Støtten gis til den enkelte elev, men kan også gis til ildsjeler i foreninger og frivillige organisasjoner. Prosjektleder har besøkt Fritid med bistand, som er etablert som tiltak i Kristiansand. Fritid med bistand er ikke etablert som tiltak i Lindesnesregionen. Det har likevel vært jobbet aktivt opp mot fritid og nettverk overfor den enkelte ungdom, ofte ved å jobbe med bevisstgjøring av nettverkets betydning, hjelp til å ta kontakt med organisasjoner, Fritidsutfordringer har også vært tatt opp som tema i ansvarsgrupper.

Prosjektets erfaring er at fritid med bistand er en tilnærming som klart bør styrkes.

Kompetansekrav til veileder

Prosjektlederen har brukt sin kompetanse fra Arbeid med bistand og Supported Employment i den individuelle oppfølgingen mot skole og arbeidsliv. Tilson & Simonsen (2013)⁸ viser at det kreves en unik kombinasjon av ferdigheter, kompetanse og personlige egenskaper av veiledere som skal hjelpe unge med bistandsbehov i overgang mellom skole og arbeidsliv. I tillegg til generell kompetanse innen for eksempel karriereveiledning, yrkesveiledning og spesialundervisning viser forfatterne til behov for personlige egenskaper av typen optimisme, kulturell kompetanse, virksomhetsorientert profesjonalitet, og relevante nettverk.

Prosjektlederen har i sin tilnærming til de unge lagt vekt på veiledning som en oppdagelsesprosess, tilsvarende det som i Customized Employment beskrives som "discovery", hvor veilederen sammen med brukeren finner fram til vedkommendes interesser, styrker og behov i forhold til arbeid eller utdanning. Det er vesentlig at man i stor grad involverer betydningsfulle personer i brukerens familie og nettverk, fordi disse ofte kan være viktige i prosessen med å finne fram til muligheter innen skole eller arbeid, samt være en støtte for

⁸ Tilson & Simonsen (2013): The personnel factor: Exploring the personal attributes of highly successful employment specialists who work with transition-age youth. Journal of Vocational Rehabilitation Volume 38, Number 2.

brukeren i normale forløp.⁹ Dette er i prosjektets tilnærming omtalt som det å bistå den enkelte i å finne fram til sin egen framtidsdrøm.

Erfaringen i prosjektet er at det kan knyttes noen spesifikke kompetansekrav til veileder som skal arbeide etter en slik individuell oppfølgingsmodell. Veileder bør for det første ha grunnleggende sosialfaglig kompetanse for individuell oppfølging ut fra den enkeltes bi-standsbehov. Kompetansen bør omfatte både samtalemetodikk og interessekartlegging.

Veileder bør for det andre ha god relasjonskompetanse for å utvikle og utnytte muligheter som kan finnes hos ungdommens pårørende og venner, i annet relevant støtteapparat, og i arbeidslivet.

For det tredje bør veileder ha kompetanse for metodisk bruk av det ordinære arbeidslivet som innebærer noe mer enn at den unge skal få avbrekk fra skolegang (som kan være viktig nok!) I denne sammenhengen betyr det kunnskap om hvordan arbeidsdeltakelse kan brukes for å fremme en ønsket utvikling. Det kan innebære å ha så god oversikt over og kontakter i det lokale næringslivet at en ungdom raskt kan hjelpes fram til en egnet arbeidsplass for jobbsmak, praksisplass, lærlingekontrakt eller jobb. Det kan innebære oppfølging på arbeidsplassen for å sikre at den unge blir innlemmet i oppgavefellesskapet og får arbeidsoppgaver som er utviklende. Den metodiske bistanden kan dermed også være å gjennomføre arbeidsplassanalyse for å finne fram til arbeidsoppgaver og tilrettelegging som fremmer mestring, samt å mobilisere arbeidsgiver og kolleger som kan understøtte arbeidstrening og praksislæring.

I tillegg bør personlige egenskaper være tilstede, som for eksempel at veilederen trives med og blant ungdom, er engasjert i målgruppas utfordringer og er fleksibel og kreativ. For veileder ble det en viktig lærdom at man i arbeidet med den enkelte unge må være nysgjerrig på, og etterspørre, grunner for å ville slutte skolen. Forståelse av den enkeltes subjektive opplevelse av egen situasjon er viktig for å kunne bistå og tilrettelegge for den enkelte på en riktig måte.

Videreføring av metoder og rutiner for å redusere frafall

Lindesnesrådet har gjort vedtak på å finansiere prosjektets oppfølgingsfunksjon ved videregående skole ut skoleåret 2012- 2013 med mål at metode blir fullt integrert i de tiltak som eksisterer rundt ungdom i målgruppa. Prosjektet viderefører følgende metoder:

- Tett individuell veiledning etter Job Coach-modellen i Supported Employment inn i skolen, herunder individuell oppfølging knyttet til skoleforløp, arbeidsforløp, familie- og boforhold og fritid

⁹ Jf Griffen, Hammis & Geary (2007): The Job Developer's Handbook. Practical Tactics for Customized Employment. Baltimore, Maryland: Paul H. Brookers Publishing Co.

- Bruk av Jobpics og motiverende intervju (MI) i karriereveiledningen
- Fokus på bruk av praksisplass med oppfølging i ordinært arbeidsliv, inkludert jobbsmak
- Næringslivet mer inn i skolen (foredrag, bedriftsbesøk)
- Rutiner for oppfølgingsavtale med bedrift
- Partnerskapsavtaler
- Tett samarbeid med NAV
- Lokalt/regional dialogbasert tverrfaglig samarbeid (dialogkonferanser)

Prosjektet har i samarbeid med oppfølgingstjenesten og det nasjonale satsningstiltaket NY giv etablert flere rutiner for å redusere frafallsprosenten, samt å sikre en bedre overgang til arbeidslivet om eleven likevel avslutter skolegangen:

- Når eleven vil skrive seg ut av skolen dokumenteres hva som er gjort av forebyggende innsats gjennom avklaringssamtale. Dette er skolens ansvar gjennom avdelingsleder og rådgiver, og OT innkalles til møtet. Her vurderes det hvorvidt eleven skal fortsette på skolen, evt. nødvendige støttetiltak for å forebygge frafall. Slutten eleven, eller det oppleves at eleven står i fare for å slutte, lages det en oppfølgingsavtale med NAV og øvrig hjelpeapparat.
- Møte med NAV og hjelp til registrering der det er kommet fram at ungdommen vil ha behov for bistand til å komme i arbeid.
- Oppfølgingsamtale når eleven har sluttet og oppfølgingsansvar ligger hos oppfølgingstjenesten. Her møter elev, pårørende, NAV og eventuelle andre faglige støttepersoner i nettverket som barnevern, psykisk helsevern.
- Karriereveiledning ved hjelp av Jobpics eller andre kartleggingsverktøy. Dette tilbys elever som har sluttet skolen, elever som kombinerer praksis -teori og elever som er usikre på eventuelt omvalg eller bytte av fagområde.
- Fraværsrapportering: Nye rutiner ved at fravær rundt den enkelte elev gis det melding om fravær til foreldre der eleven er under 18 år. Dette skjer september/oktober årlig.
- Andre samarbeidsparter i nettverket involveres ved behov og kan kalles inn til oppfølgingsamtale eller ansvarsgruppemøter.

6. Oppsummerende drøfting

6.1 Generell vurdering av prosjektet

Prosjektet ble etablert for å få til bedre samordning og organisering av innsatsen rettet mot utsatt ungdom – i dette tilfellet definert som unge mennesker mellom 16 og 25 år med behov for støtte og oppfølging for å fullføre skolegang eller å komme i posisjon på arbeidsmarkedet. Problemstillingen var i utgangspunktet å sikre bedre overganger fra ungdomsskole til videregående skole, fra videregående skole til arbeidslivet og parallellitet og samkjøring i tjenestetilbudet til den enkelte.

Fokus i prosjektet endret seg underveis, fra et forholdsvis ensidig fokus på skoledeltakelse til mer å dreie seg om å bruke arbeidslivet og ulike kombinasjonsløsninger for deltakelse i skole og arbeid. Den største fokusendringen i prosjektforløpet kom etter en dialogkonferanse våren 2012, da det fra skolens side ble satt et sterkt fokus på relasjonen til - og bruken av - ordinært arbeidsliv for målgruppa. I prosjektets siste del har hovedfokus vært å jobbe med overganger til ordinært arbeidsliv for de som avslutter skolegang før fullført løp, samt å finne fram til løsninger som kombinerer skole og jobb.

Det å bistå den enkelte deltaker i å være i arbeidspraksis ble i økende grad sett som et virkemiddel for å styrke den enkeltes kompetanse, samt å bruke arbeidsdeltakelse som virkemiddel for den enkelte til å oppleve mestring som motivasjonsgrunnlag for å sette seg videre mål. Det ble viktig å sikre overgang fra skole til arbeid for elever som ikke fullførte skoleløp, men også for enkelte elever som fullførte skolegang, og som hadde behov for oppfølging av ulik grad for å komme i en trygg posisjon til arbeidslivet.

Frøyland (2012)¹⁰ definerer tre idealtyper i arbeidet med utsatt ungdom. "Motivasjonsmodellen" representerer en mer gruppebasert tilnærming etterfulgt av mer individuell oppfølging, gjerne etterfulgt av praksisplass. "Modningsmodellen" er oppfølging og arbeidstrening i mer eller mindre skjermede enheter over en lengre periode. I "losmodellen" gis oppfølging individuelt og fortløpende mens den unge er i skole eller på en arbeidsplass.

Prosjektet ble fra høsten 2011 organisatorisk knyttet til skolen gjennom lokalisering av veileder i kontorlandskap med - og i tett samarbeid med - oppfølgingstjenesten på skolen. Prosjektet er i høy grad definert gjennom vektleggingen av tett individuell oppfølging av den enkelte eleven – og kan således knyttes til "losmodellen".

Ifølge Frøyland (2012) har prosjekter av typen "losmodellen" best formidlingsresultat til skole eller arbeid, den har et klarere fokus mot videregående skole, den har en mer forebyggende tilnærming, og den understreker de tverrfaglige utfordringene ved å vektlegge

¹⁰ Frøyland (2012): Arbeid med utsatt ungdom i og rundt NAV-kontoret. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.

samordning (ansvarsgrupper og individuell plan) og ved at oppfølgingen av den enkelte også omfatter hjelp til å komme i kontakt med ulike instanser i støtteapparatet.

Det praktiske arbeidet i prosjektet er det prosjektleder som har stått for. I det daglige arbeidet samarbeider prosjektleder tettest med rådgivere og OT på videregående skole. Fordelen med å ha skolen som base for prosjektet var at rådgiverne ved videregående skole i økende grad ble involvert i arbeidsgruppa. Oppfølgingstjenesten for Lindesnesregionen er plassert ved Mandal Videregående skole. Ved at prosjektleder jobber fysisk på skolen som veileder og er lett tilgjengelig både for rådgivere, OT og elever, gis det muligheter for kontakt og samarbeid gjennom naturlige treffpunkt som morgenkaffe med rådgivergruppa, tilfeldige møter med elever i kantine og andre vrirleområder i tilknytning til skolen. Det gir økte muligheter for å gripe tidlig inn i et gryende frafallsforløp.

Prosjektleders arbeid med og oppfølging av elever som sliter har vært et viktig og nyttig bidrag til skolens arbeid med disse elevene. Rådgivere og OT har ikke samme mulighet, og kanskje heller ikke den samme kompetansen - til å følge opp elevene. Prosjektleder har bakgrunn fra direkte oppfølgingsarbeid fra arbeidsmarkedstiltaket Arbeid med bistand. Det pekes særlig på prosjektleders kjennskap til næringsliv og erfaring i å arbeide utadrettet og proaktivt mot bedrifter for utplassering og inkludering av arbeidssøkere med sammensatte bistandsbehov. I kontakten med ungdommen er veileders faglige bakgrunn og personlige egenskaper viktige. Det handler om å være handlekraftig, proaktiv og direkte for å komme i riktig posisjon overfor ungdommen. Dette er bare mulig om man ikke har for mange å forholde seg til. De prosjektinvolverte gir et entydig inntrykk av at det å plassere en ressursperson i skolen på denne måten har vært en suksess. Flere viser til at prosjektleder følger opp der hvor oppfølgingstjenesten og rådgivere ideelt sett skulle ha fulgt opp, men som de i praksis ikke har kapasitet til. Det å organisere prosjektet til skolen ble dermed både en avlastning og hjelp i det allerede pågående arbeidet, men også en tilførsel av ressurser og kompetanse som ikke fantes ved skolen fra før.

Det er et klart inntrykk at samarbeidet mellom prosjektet og skolen fungerer godt og oppleves som svært nyttig. Prosjektet har ikke først og fremst bidratt til endringer i samarbeidsrutiner eller til nye samarbeidsformer. Det viktigste prosjektet har bidratt med er sterkere fokus på og metodikk for tidlig og rask intervensjon. En følge av dette er at måten man snakker om ungdommene har endret seg i retning av større interesse for den enkeltes nettverk og økt interesse for hva som ligger bak når noen av elevene sliter.

Ved at prosjektleder har base på skolen blir det mulig for både lærere og elever å ta kontakt ved behov i en pause eller når de treffer på vedkommende. Slik senkes terskelen for kontakt. Flere av de prosjektinvolverte opplever at prosjektet har medført økt bevissthet og et endret fokus på ungdom som sliter. Samtidig pekes det på at prosjektet fortsatt kommer litt sent inn, at det blir litt "brannslukning" og at det jobbes litt for mye ad hoc basert. Mye av samarbeidet foregår i den daglige kontakten og gjennom samtaler og møter om enkeltelever som rådgivere, OT eller helsesøster er bekymret for. Prosjektinvolverte peker på utfordringer

knyttet til det å komme tidligere inn når ungdom sliter. Det pekes på at det fortsatt går for lang tid før bekymringer meldes fra kontaktlærere/faglærere til rådgivere eller OT. Av de 30 elevene som det ble arbeidet med i den aktuelle prosjektperioden, kom nærmere 100 % inn i et aktivt forløp knyttet til skole og/eller arbeidsliv. Den ene personen som man ikke oppnådde noe konkret aktivitetsresultat på, følges opp videre av oppfølgingstjenesten. Det er vanskelig å fastslå i hvor stor grad dette resultatet er bedre eller dårligere enn andre tilsvarende satsninger. Ifølge opplysninger fra prosjektleder fullførte nærmere 79 prosent av elevene ved Mandal Videregående skole utdanningen innen et femårsløp i skoleåret 2011-2012, mens frafallsprosenten ved prosjektoppstart var om lag 30 prosent. Prosjektet har totalt arbeidet med 30 elever. I april 2013 hadde 24 elever ved skolen avsluttet skolegangen uten å fullføre utdanningsløpet. Det er neppe tvil om at flere elever ville hatt nytte av tilbud om denne type tettere oppfølging. Det at enkelte ungdommer ikke ble fanget opp av prosjektet, skyldes antakelig i manglende kapasitet hos prosjektleder.

6.2 Bistand for mestring og motivasjon i ordinære forløp

Det er den enkelte ungdom med individuelle behov og individuelle løsninger som har vært i fokus gjennom hele prosjektperioden. Ungdommens egen definisjon av problemstilling, løsningsforslag og tilretteleggingsbehov har dannet grunnlag for virkemiddel og innsats.

Prosjektets "teori" er at ungdommene lærer best gjennom tilbakemeldinger og erfaringer i så ordinære forløp som mulig. Jo lengre de som sliter sosialt eller psykisk er passive eller befinner seg utenfor ordinære forløp, jo større blir terskelen for å ta opp igjen skolen eller å prøve seg i vanlig arbeid.

Ved noen anledninger blir skjermede tilbud brukt fordi man oppfatter det slik at dropout-eleven ikke er klar for eller motivert for ordinært skole- eller arbeidsforløp. Er det slik at vi må forutsette at unge mennesker er motivert for skole eller arbeid, eller kan vi godta at motivasjon kan komme underveis i et forløp, gjennom at den enkelte får bistand til å oppleve innlemmelse gjennom meningsfull erfaringer i skole eller arbeid?

Cato Wadel¹¹ peker på at motivasjon henger nært sammen med innlemmelser i sosiale fellesskap. Motivasjon blir i stor grad skapt og vokser fram i relasjon til andre mennesker. Innlemmelse er en samlebetegnelse for ulike former for mellommenneskelig inkludering, som å vise omsorg, være oppmerksom, lytte til når noen forteller, oppmuntre og berømme. Motivasjon er nært knyttet til innlemmelse og tilbakemelding: "To av de forhold som synes å fremme motivasjon både i skole og arbeidsliv, er følelsen av å ha meningsfulle arbeidsoppgaver og mulighet for direkte tilbakemelding på arbeidet" (Wadel 2008: 245).

¹¹ Wadel (2008): Innlemmelser i sosiale fellesskap. Sosiologisk tidsskrift Vol (16) 237-253.

Marit Borg, som har gjort flere undersøkelser blant personer med langvarig psykisk sykdom, insisterer på en kontekstuell forståelse av bedringsprosesser. Det handler om hva den enkelte vil med livet sitt, hvordan hun/han kan nå sine mål, og hvem som kan hjelpe til med dette:

”Et sosialt perspektiv på bedring retter oppmerksomheten mot ytre betingelser, i motsetning til individuelle avvik og sårbarheter. Betydningen av materielle vilkår, økonomi og det sosiale miljøet rundt den enkelte blir synlig. I dette sosiale miljøet befinner også fagpersonene og hjelpearenaene seg i informantenes historier da de profesjonelle var en del av det vanlige livet i lange perioder. Det var viktig for den enkelte å utforske hvilke muligheter som var til stede for ha et liv utenfor problemene og finne fram til personer og arenaer som inviterte til utvikling. Fagmiljøer som bidro til støtte i bedringsprosessen, kunne representere en slik arena, så vel som betydningen av å ha en jobb eller et utdanningsmiljø, og det å ha en god bolig og et fellesskap med andre. Informantene beskrev hvordan de på ulike vis håndterte plagene ved de psykiske problemene. Et slående trekk er hvor allmennmenneskelige mange av disse strategiene er. Det dreier seg om planlegging, å finne fram til lure triks, finne måter å få brukbar hjelp på, eller våge å ta sjanser; kort og godt slik som folk flest gjør”¹²

Ifølge Borg opplever mange med psykiske problemer at aktører i hjelpeapparatet er preget av lave forventninger og mye pessimisme på deres vegne. Frøyland (2006)¹³ viser til at tiltaksansattes holdninger i arbeidsmarkedstiltak påvirker arbeidssøkerens selvfølelse, og understreker betydningen av å ha fokus på brukerens ressurser i stedet for på problemer. Frøyland hevder at det er større fare for at fokus er rettet mot problemer i skjermede tilbud fordi poenget med skjermede tilbud ofte er å forberede den enkelte på det ordinære arbeidslivet, noe som lett retter oppmerksomheten mot avvik og mangler.

Skolen klarer ikke å engasjere alle elevene, og opplever derfor å miste noen underveis. Kanskje det er på tide at de mange gode hjelperne i støttesystemet stiller spørsmål ved ens egen rolle og ens egne holdninger som støttepersonell? Kanskje må støttepersonell i større grad konsentrere seg om hvordan skolen kan bidra til å legge til rette for at eleven får økt mestring og kontroll over eget liv?

Mange av deltakerne i dette prosjektet gir uttrykk for en opplevelse av at skolen ikke ser deres utfordringer og behov. Samtidig rapporterer både ungdommene og de ansatte i skolen at de opplever mye press for at den enkelte skal fullføre et utdanningsløp. Skolen blir målt på fullføringsprosent, noe som i enkelte tilfeller kan medvirke til at mange presses i et forløp de ikke mestrer eller har motivasjon for. Dette kan for noen utvikle en "taperidentitet" og gi lite engasjement i forhold til å sette seg mål for egen karriere.

¹² Borg (2009): Bedringsprosesser slik de leves i hverdagslivet: Brukererfaringer ved alvorlige psykiske lidelser, Tidsskrift for Norsk Psykologforening, Vol 46, nummer 5, 2009, side 452-459.

¹³ Frøyland (2006): Supported Employment or Segregated Rehabilitation, Vocational Rehabilitation and the Idea of "Rapid Job Placement" – A literature review. Oslo, Work Research Institute: Occasional paper 2/2006.

Det å fullføre et skoleløp gir vanligvis større valgmuligheter i livet, men prosjektets erfaring er at for enkelte kan bistand ut i arbeidslivet være den rette veien. For ungdommer som sliter med å møte på skolen kan kombinasjonsløsningen skole/jobb eller direkte ut i jobb være bedre. Erfaringer fra prosjektet viser dessuten at opplevelse av mestring av oppgaver på en arbeidsplass også kan skape motivasjon for videre skolegang.

Det er en viktig erfaring i prosjektet at unge må møtes ut fra tanken om at alle livsforhold påvirker hvem de er og de valg de tar. Målet har vært å inspirere og legge til rette for den enkelte til å ta valg, til å ta ansvar for valg og til å sette ord på drømmer for et videre forløp. Det å gi bistand for at den enkelte opplever å lykkes, altså mestringsopplevelser, er en forutsetning for dette.

6.3 Individuell oppfølging med skolen som base

Prosjekterfaringene tilsier at for mange er det slik at suksess i ordinære forløp krever bistand i form av tett individuell oppfølging og tilrettelegging for mestring. Ved at prosjektet etablerte seg ved skolen, er oppfølgingsansvaret blitt lagt til skolen. Skolens utfordring er å finne en måte å gi bistand på som skaper opplevelse av mestring og utvikling, slik at den enkeltes motivasjon blir robust nok til å gjøre en sterkere innsats i skoleforløpet, eventuelt i kombinasjon med arbeid, eller direkte inn i arbeidslivet.

Prosjekterfaringen er at individuell og tett oppfølging virker overfor målgruppa, men at det er behov for innsats på alle livsområder. Det innebærer at prosjektet har en kontekstuell forståelse av den enkeltes "bedringsprosess", og et individrettet fokus i den metodiske tilnærmingen.

Mange av ungdommene i målgruppa mottar bistand fra ulike instanser og tverrfaglig samarbeid er en forutsetning for å lykkes i arbeidet. Det er viktig at alle instanser jobber mot felles mål og at for eksempel taushetsplikt ikke blir et hinder for parallellitet og samkjøring, og at nødvendig informasjon, gjerne gjennom informert samtykke, blir formidlet der det er nødvendig.

Det stilles store forventninger til økt gjennomføring av videregående skole, og den enkelte elev har ofte en forventning fra både skole og pårørende om fullføring av skoleløp. Mange har i lang tid, ofte over år, opplevd ikke å mestre fag eller de sosiale utfordringene som skolen krever. Mer skole og tilbud om ekstra undervisning oppleves av mange som "mer av det som ikke nytter". Prosjektets erfaring er at arbeidspraksis med tett oppfølging for mange kan gi opplevelse av mestring og motivasjon til videre læring senere.

Prosjektet har erfaring med at det å hjelpe den enkelte til å se sine ressurser og muligheter, og å øke bevisstheten om at valg har konsekvenser, bidrar til å øke livskompetansen. For mange av ungdommene som er lei skole og som opplever lite mestring kan praksis/jobb være et godt alternativ. Arbeidspraksis er et mye brukt tilbud for denne målgruppa.

Prosjekterfaringene tilsier at praksis i større grad bør utformes som en arena med klare og definerte læringsmål. Praksisen bør understøttes av tett oppfølging med fokus på tilrettelegging for mestring i så vel arbeidsutførelse som i sosial innlemmelse. Når opplevelse av mestring ses i en fagsammenheng, kan det motivere til videre skolegang.

Slike læremål for denne gruppa må være tydelige og knyttes tett opp til praktisk arbeid. Egne modulhefter med læringsmål knyttet opp til bransjer, eller VOX yrkesprofiler, kan være et godt utgangspunkt. Dette fordrer et tett, forpliktende og kontinuerlig samarbeid med næringslivet. Både arbeidsgiver og kolleger vil trenge oppfølging for å gjennomføre en hensiktsmessig praksisperiode. En klar oppfølgingsavtale der roller, ansvar og type oppfølging er avklart er derfor nødvendig.

Mer arbeidslivskompetanse i skolen og tettere samarbeid mellom NAV og skole, er også en forutsetning for å nå mål om økt gjennomføring i skolen og der kombinasjon skole - arbeid er en metode. Mandal Videregående skole har utviklet et godt samarbeid med regionens NAV kontor; de har jevnlig møter og har rutine på at NAV alltid blir innkalt når en elev har bestemt seg for å avslutte skolen. På denne måten åpnes muligheter for å benytte NAVs ulike virkemidler, men man sikrer ikke med det at den enkelte fortsatt opprettholder relasjonen til skole og utdanning. Gjennom prosjektet er denne relasjonen blitt styrket ved at prosjektleder har vært organisert ved skolen som veileder med tett tilknytning til oppfølgingstjenesten.

6.4 Dialogbasert samarbeid

Prosjekterfaringene er at dialogkonferansen kan gi et godt grunnlag for en erfaringsbasert og omforent utvikling fordi alle involverte aktører i feltet er med på til samme tid på samme sted å legge premisser for utvikling og på å ta ansvar for den videre utviklingen.

Det er en fordel at involverte parter fra ulike organisasjoner og etater sammen definerer hva som er utfordringene og hva en skal gjøre med dem. Med dialogkonferansen etableres en arena hvor involverte aktører med utgangspunkt i sine delkunnskaper drøfter seg fram til en mer helhetlig og samstemt forståelse.

Fra dialogkonferansen er det kort vei til praktisk handling fordi de som deltar i definisjoner av nåsituasjonen, mål og tiltak er de samme personene. Dette øker sjansene for at man raskt kommer over fra prate- og planleggingsstadiet til praktisk handling. Forutsetningen er at de som deltar har tilstrekkelig mandat fra sin organisasjon, etat eller institusjon til å gå inn for forpliktende løsninger og samhandlingstiltak.

Prosjektet har erfart særlig to utfordringer:

- Dialogkonferansen gir nyttige innspill som kan bearbeides for det videre utviklingsforløpet, men det å få til god prioritering av ulike og sprikende forslag forutsetter en velfungerende arbeidsgruppe.
- Jo mer man får institusjonalisert dialogkonferanseformen som en fortløpende utviklingsorganisasjon, jo mer vil selve dialogarenaen bli verdsatt og prioritert av involverte aktører.

Vedlegg: Metodebeskrivelse for kartlegging og bruk av ordinær arbeidsplass

Av Annlaug Bragdø, prosjektleder

Kartlegging

- Gjennom samtaler og ved bruk av motiverende intervju (MI) å identifisere elevens ønske, interesser, ressurser og behov for støtte. Motiverende intervju er en veiledningsmetode som en hjelp for å sette mål og skape endring. Motiverende intervju er et samtaleverktøy, og en metodikk som støtter i endringsprosesser. Det vektlegger å støtte deltakers motivasjon, hindre motstand og endre atferd.
- Kartlegging og bevisstgjøring opp mot valg av yrke ved bruk av Jobpics (et visuelt kartleggingsverktøy som gir mulighet til informasjon og refleksjon rundt yrker og kravene til disse), jobbsmaksprøver (en kortvarig arbeidsutprøving og verktøy for å finne fram til arbeidspreferanser), bedriftsbesøk og bedriftsintervju.
- Hente inn og bearbeide referanser fra eventuelle tidligere arbeidserfaringer. Læring fra tidligere erfaringer er nyttig og et viktig redskap for å reflektere over egen mestring. En sommerjobb gir bonus på CVen, men også god læring på hva som forventes av deg. Den gir deg mulighet til å reflektere over hva du mestret og hva som ble utfordrende.
- Gi arbeidserfaringer i naturlige miljøer. Arbeidslivet er komplekst, og både formelle og ikke minst uformelle regler er ulike fra bedrift til bedrift og fra avdeling til avdeling. Ute i en bedrift, med oppgaver du trives med vil du få naturlige tilbakemeldinger som gir direkte læring i jobben.
- Kartlegge mestringsstrategier. Det å kjenne strategier som øker sannsynligheten for mestring er spesielt viktig for denne målgruppen. Gå gjennom hvilke strategier er benyttet med suksess før og vær nysgjerrig på suksesshistorier i den enkelte ungdoms liv. Hva fungerte støttende? Se om disse støttestrategiene kan overføres til andre arenaer.

Bruk av ordinær arbeidsplass

Viktige momenter for utvikling av arbeidstakerprofil

- Mine arbeidspreferanser – hva gjør mor, far og venner?
- Hva trives jeg med?
- Hva slags arbeidsmiljø er best for meg?
- Hva slags erfaring har jeg, hva kjenner jeg til?
- Ønsker og ressurser - jobbsmaksprøver
- Identitet, hva er det å være arbeidstager? Mine yrkesverdier.
- Hvordan fremstår jeg på sosiale medier (facebook – mailadresse)

Viktige momenter for kontakten med arbeidsgivere

- Arbeidsgivernetttverk: Å etablere god kontaktflate til arbeidsgivere er en forutsetning, og stiller også krav om arbeidslivskunnskap hos veileder.
- Alle bedrifter er i utgangspunktet aktuelle samarbeidsparter, utfordringen for mange er å knytte nødvendig relasjon.
- Innsalg/metodisk tilnærming
- Hvor finner vi de riktige bedriftene?
- IA-bedrifter
- Bedrifter med en «sosial» profil
- Job coach-kompetanse

Viktige momenter for bruk av jobbsmak og arbeidspraksis

- Jobbanalyse, lokalisere aktuelle arbeidsoppgaver:
- Bedriftskartlegging – oppgaver, miljø, formelle og uformelle regler
- Bedriftens behov for arbeidskraft på ulike nivå
- Bedriftens behov for kompetanse
- Uløste oppgaver i bedriften

Viktige momenter ved jobbmacth

Med jobbmacth menes «rett person til rett jobb». Dette ut fra en tanke om at arbeidsgiver har oppgaver som skal løses, og ønsker disse løst av en person med de rette kvalifikasjoner. De fleste arbeidstakere ønsker en jobb de mestrer og samhandling med kolleger. Målet med en god jobbmacth vil være å sikre:

- at arbeidserfaringer og ferdigheter hos arbeidssøker samsvarer med arbeidsgivers behov
- at ønsker og interesser hos arbeidssøker stemmer overens med de aktuelle arbeidsoppgavene
- at arbeidssøker får sosial tilhørighet til arbeidsplassen

Viktige momenter ved tilrettelegging og tilpasning av arbeidsoppgaver

- Definere behov for tilrettelegging
- Dele opp arbeidsoppgaver/ operasjoner
- Veiledningshefter til oppgaver og bransjer (eks. vedlegg) eventuelt VOX profiler
- Kunnskap om og samarbeid omkring NAVs virkemidler
- Justering av arbeidsoppgaver

Viktige momenter ved oppfølging

Begrepet oppfølging ser en benyttet i ulike sammenhenger, blant annet i praksisavtaler. Det er ofte ikke avklart hva som ligger i begrepet, verken overfor elev som skal i jobb, eller over-

for arbeidsgiver. Her kan det ligge mange kimer til konflikt på grunn av de ulike parters forventninger om oppfølging.

Grunnlaget for å avtale type oppfølging ligger derfor i det oppfølgingsbehovet den enkelte ungdommen har, og i de behov som arbeidsgiver og/eller kolleger måtte ha. Arbeidsgiver har ofte tidligere erfaringer med utplassering eller ansettelse av arbeidstagere med behov for oppfølging, og ut fra disse erfaringene dannes en forventning om hvilken type og hyppighet av kontakt som forventes av ekstern oppfølger, i dette tilfellet skole. Eleven eller arbeidstageren har sine erfaringer fra skole eller annet som også gir forventninger. Disse erfaringene, og behovet for oppfølging er individuelt og må derfor også avtales individuelt.

Den enkelte ungdom skal ha en individuell plan for nødvendig oppfølging og hjelp inn i arbeidslivet. En slik plan kan ta for seg både oppfølging av rusproblemer, psykiske problemer, utdanning og hjelp til å komme i arbeid. Det må klart komme frem hvem som gir oppfølging, hvor og hvordan.

På samme måte skal en oppfølgingsavtale overfor bedrift være tydelig på den type oppfølging arbeidsgiver og kolleger skal ha. Behovet for oppfølging vil nødvendigvis endres underveis slik at en oppfølgingsavtale vil ikke være statisk, men må jevnlig evalueres og endres.

Viktige momenter ved naturlig bistand

Naturlig bistand kan forklares med den bistand som ytes naturlig på alle arbeidsplasser, og beskrives best med den naturlige støtten som gis fra arbeidsgiver og kolleger både jobbfaglig og sosialt. Slik støtte gis både formelt, der det er beskrevet i eksempelvis opplæringsrutiner i bedriften, og uformelt. Med uformell naturlig støtte menes den tilbakemelding og veiledning som stadig gis fra kolleger i arbeidsmiljøet. Dette kan være alt fra informasjon om arbeidsrutiner, pauser og kolleger til hva som forventes av sosiale utfordringer. Slike naturlige bistandsyttere i bedriften vil det være viktig for veileder/ jobboppfølger å identifisere samt å motivere til videre naturlig bistand. Identifisering og motivering av slike naturlige bistandsyttere er et godt virkemiddel for å trappe ned den eksterne bistanden som gis av veileder/ jobboppfølger.

Arbeidsforskningsinstituttet er et tverrfaglig arbeidslivsforskningsinstitutt.

Sentrale forskningstema er:

- Inkluderende arbeidsliv
- Utsatte grupper i arbeidslivet
- Konflikthåndtering og medvirkning
- Sykefravær og helse
- Innovasjon
- Organisasjonsutvikling
- Velferdsforskning
- Bedriftsutvikling
- Arbeidsmiljø

Publikasjoner kan lastes ned fra AFIs hjemmeside eller bestilles direkte fra instituttet.

Abonnement på nyheter kan bestilles via hjemmesiden:
www.afi.no

Arbeidsforskningsinstituttet
Postboks 6954 St. Olavs plass
0130 Oslo
Telefon 23 36 92 00
www.afi.no